Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:5

Perhepäivähoidon **kehittämisen suuntia**

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
Helsinki 2007

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö	**Julkaisun päivämäärä** 29.12.2006
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta Perhepäivähoidon kehittämisen alajaosto Puheenjohtaja Kari Ilmonen Sihteeri Liisa Heinämäki	**Julkaisun laji** Selvitys **Toimeksiantaja** Sosiaali- ja terveysministeriö **HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä** STM077:02/2004; 22.9.2005
Julkaisun nimi Perhepäivähoidon kehittämisen suuntia	

Tiivistelmä

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan Perhepäivähoidon kehittämisjaoston toimikausi oli 24.11.2005 - 31.12.2006 ja tavoitteena oli perhepäivähoidon toimintaedellytysten ja laadun kehittäminen. Lisäksi jaoston tavoitteena oli vahvistaa rakenteita, joilla voidaan tukea pitkäjänteisesti perhepäivähoitoa tärkeänä päivähoitomuotona.

Neuvottelukunta asetti jaoston tehtäväksi arvioida perhepäivähoidon nykytilanne kunnissa ja laatia ehdotuksia perhepäivähoidon pitkäjänteiseksi tukemiseksi ja hoitomuodon sisällölliseksi kehittämiseksi, arvioida ryhmäperhepäivähoidon sisältöä ja toimivuutta sekä asemaa varhaiskasvatuspalvelujärjestelmässä sekä seurata varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden käyttöönottoa perhepäivähoidossa ja perhepäivähoidon kehittämistä osana sosiaalialan muuta kehittämistä. Raportissa ei siis pyritä luomaan kattavaa kuvaa perhepäivähoidosta, vaan lähtökohtana on ollut edellä kuvatun toimeksiannon sisältö. Varhaiskasvatuksen ja kunnallisen palvelujärjestelmän toiminnasta tässä raportissa näkökulmana on perhepäivähoito, ja siksi käsitellään ensi sijassa ilmiöitä, jotka ovat ominaisia lähinnä perhepäivähoidolle. Raportti perustuu jaoston työskentelylle, joka sisälsi sekä jaoston jäsenten asiantuntemuksen hyödyntämistä että tiedon keruuta eri lähteistä. Lisäksi sosiaa-lialan osaamiskeskusten kanssa toteutettiin kattava tiedonkeruu kuntakentän ajankohtaisten näkö-kulmien esiin nostamiseksi.

Raportissa tarkastellaan perhepäivähoitoa nykypäivän hoitomuotona, järjestelmänä ja varhaiskasvatuksen toteuttamismuotona. Lisäksi tarkastellaan perhepäivähoidon eri ulottuvuuksia; perhepäivähoitoa perheen kohtaajana, osana kunnan palvelurakennetta, työmarkkinakysymyksenä sekä tutkimuksen ja kehittämisen kohteena. Keskeisinä tarkastelukohteina nousivat esiin esimiestyön ja ohjauksen muotojen ja menetelmien hajanaisuus, ryhmäperhepäivähoito eri näkökulmistaan ja perhepäivähoidon henkilöstön monipuolinen kehittäminen.

Jaosto nosti esiin kehittämisen ja linjauksen tarpeita seuraavista osa-alueista: erityinen tuki perhepäivähoidossa, perhepäivähoidon esimiestyö ja ohjaus, perhepäivähoidon ryhmäkoko, ryhmäperhepäivähoidon kehittäminen, työolosuhteiden kehittäminen, varahoito ja vuorohoito perhepäivähoidossa. Lisäksi neuvottelukunta otti kantaa varhaiskasvatuspalveluiden kokonaisvaltaiseen, selkeämpään tarkasteluun sen sijaan, että yhä yksityiskohtaisemmin määritellään eri toimintamuotojen eroja.

Asiasanat:
Perhepäivähoito, päivähoito, varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen neuvottelukunta

Muut tiedot
www.stm.fi

Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:5		**ISSN** 1236-2115	**ISBN** 978-952-00-2255-6 (nid.) 978-952-00-2139-9 (PDF)
Kokonaissivumäärä 56	**Kieli** Suomi	**Hinta** 14,04 €	**Luottamuksellisuus** Julkinen
Jakaja Yliopistopaino Kustannus Helsinki University Press PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 HELSINGIN YLIOPISTO Puhelin (09) 7010 2363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		**Kustantaja** Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet	**Utgivningsdatum** 29.12.2006
Författare (Uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Delegationen för småbarnsfostran Sektionen för utveckling av familjedagvården Ordförande Kari Ilmonen Sekreterare Liisa Heinämäki	**Typ av publikation** Rapport **Uppdragsgivare** Social- och hälsovårdsministeriet **Projektnummer och datum för tillsättandet av organet** SHM077:02/2004; 22.9.2005
Publikationens titel Utvecklingsriktningar för familjedagvården	

Referat

Mandatperioden för sektionen för utveckling av familjedagvården vid delegationen för småbarnsfostran var 24.11.2005 – 31.12.2006 och syftet var att utveckla verksamhetsförutsättningarna och kvaliteten i familjedagvården. Dessutom var sektionens målsättning att förstärka strukturer med vilka man långsiktigt kan stödja familjedagvården som en viktig form för dagvård.

Delegationen utsåg sektionen med uppgift att bedöma nuvarande läge för familjedagvården i kommunerna, utarbeta förslag för långsiktigt stöd och innehållsmässig utveckling av vårdformen, utvärdera innehållet och funktionaliteten i gruppfamiljedagvården och dess ställning i servicesystemet för småbarnsfostran samt följa upp ibruktagande av grunderna för planen för småbarnsfostran i familjedagvården och utveckling av familjedagvården som en del av den övriga utvecklingen inom det sociala området. Rapporten försöker med andra ord inte skapa en heltäckande bild av familjedagvården utan utgångspunkten har varit innehållet i det ovan nämnda uppdraget. I denna rapport betraktas verksamheten inom småbarnsfostran och det kommunala servicesystemet ur familjedagvårdens synvinkel varför man i första hand behandlar fenomen som är utmärkande närmast för familjedagvården.

Rapporten baserar sig på sektionens arbete vilket omfattar såväl utnyttjande av sektionsmedlemmarnas sakkunskap som informationsinsamling från olika källor. Dessutom genomfördes tillsammans med kompetenscentra inom det sociala området en heltäckande informationsinsamling för att lyfta fram aktuella synvinklar inom kommunerna.

Rapporten granskar familjedagvården som en nutida vårdform, system och form för genomförande av småbarnsfostran. Därtill granskas olika dimensioner av familjedagvården; familjedagvård i relation till familjen, som en del av kommunens servicestruktur, som arbetsmarknadsfråga samt som föremål för forskning och styrning. Som centrala föremål för granskning framträdde splittringen i fråga om former och metoder för chefskap och styrning, gruppfamiljedagvården ur sina olika synvinklar och mångsidig utveckling av familjedagvårdens personal.

Sektionen lyfte fram behov av utveckling och riktlinjer inom följande delområden: Särskilt stöd i familjedagvård, chefskap och styrning i familjedagvård, gruppstorlek inom familjedagvård, utveckling av gruppfamiljedagvården, utveckling av arbetsmiljö, avlastnings- och intervallvård i familjedagvård. Dessutom tog delegationen ställning till en övergripande, tydligare granskning av tjänster för småbarnsfostran i stället för att allt mer i detalj definiera skillnader mellan olika verksamhetsformer.

Nyckelord Dagvård, delegationen för småbarnsfostran, familjdagvård, småbarnsfostran			
Övriga uppgifter www.stm.fi/svenska			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2007:5		**ISSN** 1236-2115	**ISBN** 978-952-00-2255-6 (inh.) 978-952-00-2139-9 (PDF)
Sidoantal 56	**Språk** Finska	**Pris** 14,04 €	**Sekretessgrad** Offentlig
Försäljning Helsingfors Universitetsförlaget PB 4 (Berggatan 3 A) FI-00014 HELSINGFORS UNIVERSITET Tfn (09) 7010 2363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		**Förlag** Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland	**Date** 29 December 2006
Authors Advisory Board for Early Childhood Education and Care Subcommittee on development of family day care Chairman Kari Ilmonen Secretary Liisa Heinämäki	**Type of publication** Report **Commissioned by** Ministry of Social Affairs and Health **Date of appointing the organ** 22 September 2005
Title of publication Trends in the development of family day care in Finland	

Summary

The term of the sub-committee on development of family day care of the Advisory Board for Early Childhood Education and Care began on 24 November 2006 and expired on 31 December 2006. The aim was to develop the operational prerequisites and quality of family day care. Furthermore, the sub-committee aimed to reinforce the structures for supporting family day care as an important form of child day care on a long-term basis.

The Advisory Board assigned the sub-committee to assess the present state of family day care in municipalities, to draw up proposals for supporting it on a long-term basis and to develop its content, to evaluate the content and effectiveness of group family day care and its status in the early childhood education and care system. It was further assigned to monitor the introduction of the criteria according to the early childhood education and care plan in family day care and development of family day care as a part of the overall development of social services. Therefore the report does not aim to give a comprehensive picture of family day care but the starting point is the content of the terms of reference described above. As regards the early childhood education and care and the functions of the municipal service system the point of view in the present report is family day care, and therefore it principally deals with phenomena that are characteristic of family day care. The report is based on the work of the subcommittee that consisted of making use of its members' expertise and compilation of information from various sources. Furthermore, a comprehensive information collection was carried out with centres of excellence for social welfare with a view to highlighting topical perspectives in the municipal field.

The report looks at family day care as a present-day type of day care, a system, and a form of providing early childhood education and care. Furthermore, it examines various dimensions of family day care: family day care in response to a family's needs, as a part of the municipal service structure, as a labour market issue, and as an object of research and development. The most important issues examined were the lack of coherence in leadership and in the forms and methods of guidance, group family day care from different angles and a diversified development of the family day care staff.

The subcommittee raised needs to develop and prepare guidelines for family day care in the following sub-areas: special support within family day care, leadership and guidance of family day care, group size, development of group family day care, development of working conditions, and respite care and intermittent care within family day care. Furthermore, the Advisory Board expressed its view that early childhood education and care services should be looked at more comprehensively instead of defining in more detail differences in the various forms of day care.

Key words

Advisory Board for Early Childhood Education and Care, day care, early childhood education and care, family day care

Other information

www.stm.fi/english

Title and number of series Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2007:5		**ISSN** 1236-2115	**ISBN** 978-952-00-2255-6 (paperback) 978-952-00-2139-9 (PDF)
Number of pages 56	**Language** Finnish	**Price** 14,04 €	**Publicity** Public
Orders Helsinki University Press PO Box 4 (Vuorikatu 3 A) FI-00014 HELSINKI UNIVERSITY, FINLAND Tel +358 9 7010 2363 books@yliopistopaino.fi,www.yliopistopaino.fi/bookstore		**Financier** Ministry of Social Affairs and Health	

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnalle

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan asettama Perhepäivähoidon kehittämisjaoston tavoitteena oli perhepäivähoidon toimintaedellytysten ja laadun kehittäminen. Lisäksi jaoston tavoitteena oli vahvistaa rakenteita, joilla voidaan tukea pitkäjänteisesti perhepäivähoitoa tärkeänä päivähoitomuotona. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta asetti alajaoston tehtäväksi arvioida perhepäivähoidon nykytilanne kunnissa ja laatia ehdotuksia perhepäivähoidon pitkäjänteiseksi tukemiseksi ja hoitomuodon sisällölliseksi kehittämiseksi, arvioida ryhmäperhepäivähoidon sisältöä

ja toimivuutta sekä asemaa varhaiskasvatuspalvelujärjestelmässä sekä seurata varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden käyttöönottoa perhepäivähoidossa ja perhepäivähoidon kehittämistä osana sosiaalialan muuta kehittämistä. Lisäksi alajaoston tehtävänä oli arvioida ja nostaa esille perhepäivähoitoa koskevan lainsäädännön muutostarpeita sekä visioida perhepäivähoidon turvaamisen ja kehittämisen suuntaviivoja osaksi Varhaiskasvatuksen visiota 2015. Alajaoston tehtävänä oli myös koota tietoa perhepäivähoitoon liittyvistä valtakunnallisesti merkittävistä eri toimijatahojen tutkimus- ja kehittämishankkeista, selvityksistä, arvioinneista ja muista toimenpiteistä

Kehittämisjaoston toimikausi oli 24.11.2005 -31.12.2006 ja. Perhepäivähoidon kehittämisjaoston puheenjohtajana toimi neuvotteleva virkamies Kari Ilmonen (Sosiaali- ja terveysministeriö). Alajaoston jäsenet olivat lääninsosiaalitarkastaja Toivo Haataja (Etelä-Suomen lääninhallitus), erityisasiantuntija Anna-Maija Haliseva-Lahtinen (Suomen kuntaliitto), koulutuspäällikkö Briitta Hiitola (Omnian aikuisopisto), projektipäällikkö Sanna Parrila (Merikosken tutkimus- ja kuntoutuskeskus), sopimustoimitsija Minna Pirttijärvi (SAK ry, KTV/ JHL), päivähoidon ohjaaja (24.11.2005 - 31.12.2005), sosiaalityön opiskelija (1.1.2006 alkaen) Terhi Soittila (Hauhon kunnan edustajana). Sihteerinä toimi projektipäällikkö Sanna Parrila (Merikosken tutkimus- ja kuntoutuskeskus) ajalla 24.11.2005 - 15.2.2006 (jäsenenä ajalla 16.2. - 31.12.2006) ja erikoistutkija Liisa Heinämäki (Stakes) ajalla 16.2.2006 - 31.12.2006. Alajaostoon kuuluvien asiantuntijoiden lisäksi kokouksissa kuultiin työmarkkinalakimies Tarja Tuomista (Kunnallinen työmarkkinalaitos) sekä ylitarkastaja Merja Kivistöä (Sosiaali- ja terveysministeriö). Tiedonkeruuta tehtiin mm. eri tilastolähteistä.

Jaosto ei pyrkinyt työskentelyssään kattamaan koko perhepäivähoidon aluetta, vaan lähtökohtana oli edellä kuvatun toimeksiannon sisältö. Perhepäivähoidossa on paljon varhaiskasvatuksen ja kunnallisen palvelujärjestelmän toimintaa, joka on yleistä ja yhteistä koko varhaiskasvatuksen järjestelmälle. Jaoston työskentelyssä näkökulmana oli perhepäivähoito, ja siksi käsiteltiin ensi sijassa ilmiöitä, jotka ovat ominaisia lähinnä perhepäivähoidolle.

Toteuttaessaan tehtäväänsä perhepäivähoidon kehittämisen alajaosto sai merkittävää tukea sosiaalialan osaamiskeskuksilta. Työskentelyn alussa alajaosto määritteli tiedontarpeensa ja totesi, että perhepäivähoidosta ei ole kattavasti saatavissa tutkimustietoa tai muuta kirjallisuutta. Monet ajankohtaiset ilmiöt ovat myös luonteeltaan sellaisia, että olisi tärkeää saada tietoa suoraan kuntakentältä. Toiminta-aikansa puitteissa alajaosto ei olisi kyennyt kokoamaan tätä tietoa itse. Myös perhepäivähoidon osallisuus varhaiskasvatussuunnitelmissa ja kehittämistoiminnassa on laaja alue, jota alajaosto ei toimintakaudellaan aktiivisesti itse kyennyt seuraamaan. Sen sijaan alajaosto laati tiedontarpeistaan keskusteluteemat, jotka toimitettiin sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaaville. Nämä organisoivat alueillaan keskustelutilaisuuksia tai muilla tavoin edesauttoivat tiedonkeruuta. Kaikkiaan noin sadasta kunnasta oli edustajia mukana keskustelutilaisuuksissa, joiden koonnit toimitettiin alajaoston lähdeaineistoksi. Keskustelujen koonnit on raportoitu erikseen ja ne tullaan julkaisemaan neuvottelukunnan aineistojen tausta-aineistoina.

Keskeisinä käsiteltävinä teemoina jaoston työskentelyssä korostuivat perhepäivähoidon esimiestyön ja ohjauksen muotojen ja menetelmien hajanaisuus, ryhmäperhepäivähoito eri näkökulmistaan ja perhepäivähoidon henkilöstön monipuolinen kehittäminen.

Raporttiin liittyy Suomen Kuntaliiton ja JHL:n edustajien jättämä eriävä mielipide liittyen jaoston esitykseen ryhmäperhepäivähoidon rakenteiden määrittelystä.

Helsingissä 29 päivänä joulukuuta 2006

Kari Ilmonen

Toivo Haataja

Briitta Hiitola

Minna Pirttijärvi

Liisa Heinämäki

Anna-Maija Haliseva- Lahtinen

Sanna Parrila

Terhi Soittila

Sisällys

1 Perhepäivähoito 2006 ... 15

2 Perhepäivähoidon järjestelmä ... 17
2.1 Perhepäivähoidon henkilöstö ... 17
2.1.1 Perhepäivähoitajat ... 17
2.1.2 Perhepäivähoidon esimiehet ... 18
2.2 Perhepäivähoidon toimintamuodot ... 19
2.2.1 Hoitajan kotona annettava perhepäivähoito ... 20
2.2.2 Ryhmäperhepäivähoito ... 21
2.2.3 Muut perhepäivähoidon muodot ... 22
2.3 Perhepäivähoidon kehittyviä toimintatapoja ... 23
2.3.1 Perhepäivähoidon varahoito ... 23
2.3.2 Vuorohoito perhepäivähoidossa ... 24
2.3.3 Perhepäivähoidon esimiestehtävien ja ohjauksen keskeisiä näkökulmia ... 25
2.4 Perhepäivähoidon toimintatilat ... 28
2.5 Yksityinen perhepäivähoito osana palvelukenttää ... 29

3 Perhepäivähoidon varhaiskasvatus ... 30
3.1 Perhepäivähoitopedagogiikka ... 30
3.2 Perhepäivähoitajan ammatilliset haasteet ... 31

4 Perhepäivähoidon eri ulottuvuudet ... 33
4.1 Perheen kohtaaminen ... 33
4.2 Perhepäivähoidon rooli varhaiskasvatuksessa ... 34
4.2.1 Perhepäivähoito osana palvelurakennetta ... 34
4.2.2 Perhepäivähoito osana kunnan varhaiskasvatusta ... 35
4.2.3 Perhepäivähoito lapsen päivähoitoryhmänä ... 37
4.2.4 Ryhmäperhepäivähoito pohdinnan aiheena ... 38
4.2.5 Erityinen tuki perhepäivähoidossa ... 40
4.3 Perhepäivähoito työmarkkinakysymyksenä ... 42
4.4 Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta ... 43

5 Yhteenveto ja linjaukset ... 44
5.1 Erityinen tuki perhepäivähoidossa ... 45
5.2 Perhepäivähoidon esimiestehtävät ja ohjaus ... 45
5.3 Perhepäivähoidon ryhmäkoko ... 46
5.4 Ryhmäperhepäivähoito ... 46
5.5 Työolosuhteiden kehittäminen ... 47
5.6 Varahoito ... 48
5.7 Vuorohoito ... 48
5.8 Perhepäivähoito osana kunnan varhaiskasvatusta ... 49

6 Lähteet ja taustamateriaalit ... 50

LIITE: **Eriävä mielipide:** Anna-Maija Haliseva-Lahtinen (Suomen Kuntaliitto) ja Minna Pirttijärvi (JHL) ... 53

1 Perhepäivähoito 2006

Perhepäivähoidossa (sisältäen sekä perhepäivähoidon että ryhmäperhepäivähoidon) on vuonna 2005 kaikista päivähoitolapsista 29 % eli 54 300 lasta. Määrä on selvästi laskeva, sillä vuonna 2001 perhepäivähoidossa kaikista päivähoitolapsista oli n. 35 % eli 70 344 lasta. Päivähoitolasten kokonaismäärä on tällä aikavälillä vähentynyt 200 113 lapsesta n. 189 000 lapseen. Päiväkotihoidossa olevien määrä kaikista päivähoidon lapsista on prosentuaalisesti kasvanut 65 prosentista 71 prosenttiin, lukumääräisesti 129 800 lapsesta n. 133 000 lapseen. Suuntaus on ollut sama aina vuodesta 1991 alkaen, jolloin päivähoitopaikkojen määrä kääntyi laskuun. Tuolloin perhepäivähoitopaikkoja oli lähes 100 000 kaikkiaan n. 214 000 hoitopaikasta. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 13; Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 26). Kuvio 1.

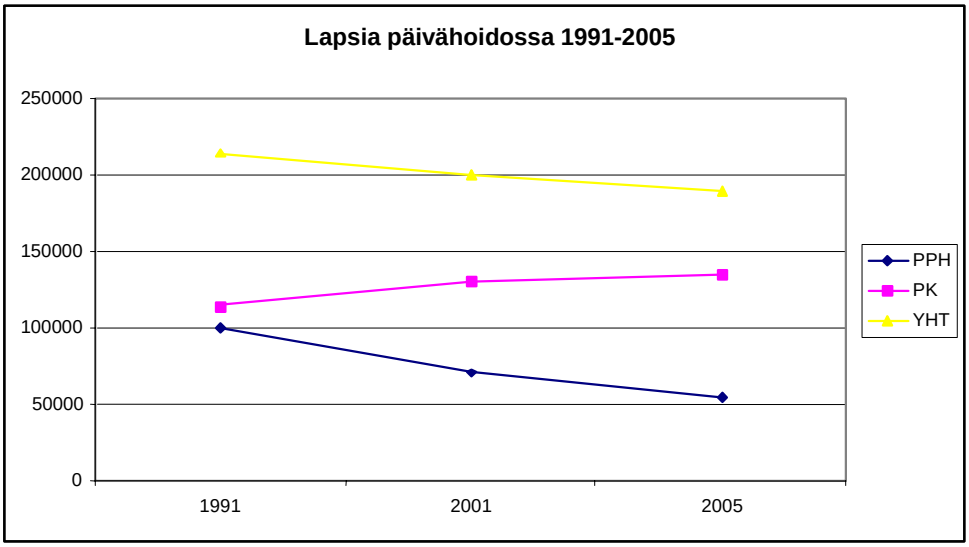

Kuvio 2. Lasten määrä päivähoidon eri muodoissa vuosina 1991 - 2005

Perhepäivähoidon osuus hoitomuotona on siis määrällisesti supistumassa. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa 2002 on kuitenkin todettu, että vanhemmat valitsevat lastensa varhaiskasvatuspalvelut, ja on tärkeää, että heillä on valittavana eri päivähoitomuotojen palveluja**.** Päivähoitopalvelujen tulee olla monipuolisia ja eri palvelumuotojen tasapuolisesta kehittämisestä tulee huolehtia. Perhepäivähoidon turvaaminen on hyvin ja monipuolisesti toimivan päivähoidon edellytys. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002.)

Perhepäivähoidon työtehtävät ovat kokeneet suuria muutoksia. Moninaistuvat päivähoidon tarpeet ja muodot ovat tuoneet perhepäivähoitoon uusia työskentelytapoja. Perhepäivähoitajan työ ei enää aina ole yksin kotona tehtävää työtä, vaan myös erilaiset ryhmäperhepäivähoidon ja varahoidon muodot työllistävät perhepäivähoitajia, tuoden mukanaan uudenlaiset työyhteisön haasteet. Omassa kodissaankin työskentelevät perhepäivähoitajat ovat entistä tiiviimmin mukana työtiimeissä ja kunnan päivähoidon suunnittelu- ja kehittämistehtävissä. Perhepäivähoidon toiminta kytkeytyy yhä useammin koko

päivähoitoalueen palveluihin. Lasten ja perheiden lisääntyneet tuen tarpeet heijastuvat myös perhepäivähoitajan työhön. Perhepäivähoidon kehittämisen tarve onkin nähty selvästi niin järjestelmän kuin työn kehittämisen tasoilla (Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta).

Tarve perhepäivähoidon kehittämiseen on nostettu esiin myös pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa (24.6.2003), sosiaalialan kehittämishankkeessa (2003) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa (2004) vuosille 2004 - 2007. Asiakirjoissa korostetaan perhepäivähoidon saatavuuden turvaamista kehittämällä muun muassa perhepäivähoitajien työolosuhteita ja työn ohjausta. Sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelmaan (2003) on kirjattu tavoitteeksi perhepäivähoidon aseman turvaaminen yhtenä varhaiskasvatuksen toimintamuotona.

Perhepäivähoitohenkilöstön osaamisen ja työolosuhteiden kehittäminen on keskeinen tekijä perhepäivähoidon tulevaisuuden turvaamisessa. Perhepäivähoidon työtehtäviin on kohdistunut suuria muutoksia viime vuosina, mikä on lisännyt tarvetta henkilöstön osaamisen kehittämiseen ja tukemiseen. Päivähoidon organisaatiomuutosten myötä perhepäivähoidon esimiestehtävät on yhä useammassa kunnassa yhdistetty päiväkodin johtajan tehtäviin. Eri päivähoitomuotojen samanaikainen johtaminen edellyttää kokonaan uudenlaista osaamista ja työmenetelmiä sekä esimieheltä että alueen henkilöstöltä. Myös valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Stakes 2003/2005), päivähoitopalveluiden moninaistuminen ja lasten ja perheiden lisääntyneet tuen tarpeet asettavat uusia ammatillisia haasteita perhepäivähoidolle. Perhepäivähoitajat ja perhepäivähoidon esimiehet ovat entistä tiiviimmin mukana erilaisissa yhteistyöverkostoissa ja työtiimeissä sekä kunnan päivähoidon erilaisissa suunnittelu- ja kehittämistehtävissä.

Kunnissa nähdään perhepäivähoito pääasiassa pienten lasten hoitomuotona (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Perhepäivähoitoon sijoitetaan ensisijaisesti pienet, päivähoitotaipaleensa alussa olevat lapset ja samoin sisarukset, kun nuorempi on alle 3-vuotias. Useimmat jatkavat perhepäivähoidossa esiopetukseen siirtymiseen asti, osa siirtyy päiväkotiin jo 4 - 5-vuotiaana. Myös perheiden mainittiin olevan nuoria. Kunnissa perhepäivähoidon kysyntä on kasvussa, usein enemmän kuin sitä kyetään tarjoamaan. Vanhempain- tai hoitovapaalta töihin palaavat vanhemmat toivovat ensisijaisesti lapselleen hoitopaikkaa perhepäivähoitoon.

2 Perhepäivähoidon järjestelmä

Perhepäivähoito on kunnallisena päivähoitomuotona käynnistynyt vuoden 1973 päivähoitolain myötä. Tässä vaiheessa perhepäivähoito toimintamuotona käynnistyi suurimmassa osassa maata täysin alusta. Järjestelmälle ei ollut aikaisempaa rakennetta eikä toiminnalle muotoja. Perhepäivähoidon henkilöstöä alettiin palkata ja kouluttaa, toimintaa ja sen ohjeistusta alettiin vasta muodostaa.

2.1 Perhepäivähoidon henkilöstö

Perhepäivähoidon henkilöstön pääosa koostuu perhepäivähoitajista ja perhepäivähoidon ohjaajista[1]. Lisäksi perhepäivähoidon resursseihin voi kuntakohtaisesti vaihdellen kuulua esim. erityislastentarhanopettajan tai muun päivähoidon erityistyöntekijän työpanosta, suunnittelu- ja kehittämishenkilöstöä ja / tai hallinnollisia tehtäviä hoitavaa henkilöstöä. Tässä raportissa keskitytään kuitenkin pääasiassa tarkastelemaan perhepäivähoitajia ja perhepäivähoidon esimiehiä ja ohjaajia.

2.1.1 Perhepäivähoitajat

Lokakuussa 2004 kunnallisessa päivähoidossa perhepäivähoitajana työskenteli 14 846 henkilöä. Perhepäivähoitajista yhä suurempi osa eli lähes neljäkymmentä (38) prosenttia työskentelee ryhmäperhepäivähoidossa, kun alkuaikoina lähes kaikki perhepäivähoitajat työskentelivät omassa kodissaan. Koko lasten päivähoidon henkilöstöstä neljännes sijoittuu perhepäivähoitoon ja kymmenesosa ryhmäperhepäivähoitoon. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006:13; Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 26). Perhepäivähoitajia työskentelee nykyisin myös monissa muissa varhaiskasvatuksen tai sen lähialueen tehtävissä esim. varahoitajina, kiertävinä hoitajina, avustavana henkilöstönä päiväkodeissa ja / tai esiopetuksessa jne.

Perhepäivähoitajille vuonna 2000 vahvistetun perhepäivähoitajan ammattitutkinnon on vuoteen 2006 mennessä suorittanut n.2000 perhepäivähoitajaa. Valtakunnallisen perhepäivähoidon osaamiskartoituksen (Alila & Parrila 2006) tulosten perusteella perhepäivähoitajien ammattitutkinnon suorittamista tulisi edelleen aktivoida ja kehittää kiinteäksi osaksi suunnitelmallista ohjausta. Osaamiskartoitukseen osallistuneista perhepäivähoitajista vain 14.75% (N= 3594) oli suorittanut perhepäivähoitajien ammattitutkinnon. Hoitajista, jotka eivät olleet suorittaneet ammattitutkintoa 79.1 % ilmoitti ettei koe tarpeellisena suorittaakaan. Kuitenkin osaamiskartoituksen tulosten mukaan hoitajat koki-

[1] Tässä raportissa käytetään yhdenmukaisuuden vuoksi nimikettä perhepäivähoidon ohjaaja, vaikka käytännössä perhepäivähoidon ohjauksen tehtävät on voitu osoittaa esim. päivähoidon ohjaajalle, päivähoidon johtajalle, päivähoitoalueen esimiehelle, päiväkodin johtajalle ym.

vat tarvitsevansa eniten vahvistusta nimenomaan niillä osa-alueilla[2], jotka muodostavat keskeisen osan ammattitutkinnon sisältöjä. Tämä ristiriita kertoo osaltaan siitä, että hoitajien kynnys lähteä suorittamaan ammattitutkintoa on edelleen liian suuri.

Osaltaan tulos kertoo myös hoitajien ikärakenteesta; eläkeiän lähentyessä on vaikea motivoitua enää systemaattiseen opiskeluun. Perhepäivähoitajien keski-ikä on jatkuvasti noussut ollen vuonna 2006 48 v. Perhepäivähoitajat eläköityvät keskimäärin 58 vuoden iässä, yhä useammin myös työkyvyttömyyden vuoksi. Vuosittain eläkkeelle siirtyy yli 500 perhepäivähoitaja. (Kuntien eläkevakuutus.) Samaan aikaan on kuitenkin nähtävissä myös nuoremman ikäluokan hienoista lisääntymistä alalla. Perhepäivähoidon yhdeksi suurimmista haasteista onkin noussut perhepäivähoitajien ja sitä kautta perhepäivähoidon saatavuus. Alalle on usein tultu tarkoituksena työskennellä muutamia vuosia. Moni on kuitenkin jäänyt tehtävään pysyvästi. Perhepäivähoitajien ammattitutkinnon vaikutusta perhepäivähoitajan alalle tulemiseen ja urakehitykseen ei vielä voida arvioida.

Perhepäivähoitajien täydennyskoulutusta toteutettiin 1980 -luvulla systemaattisella 3 viikon koulutuksella, mutta 1990 -luvulle tultaessa täydennyskoulutus kuntien talousvaikeuksien vuoksi käytännössä katsoen tyrehtyi. Viime vuosina on etenkin sosiaalialan kehittämishankkeen osana toteutettu useita kunnallisia ja alueellisia kehittämishankkeita, joissa perhepäivähoitajien koulutus on ollut keskeisessä roolissa (Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta).

Monissa kunnissa perhepäivähoidon kysyntä on suurempaa kuin tarjonta ja hoitajista on pulaa. Perhepäivähoidon saatavuutta hankaloittaa perhepäivähoitajan vähäinen urakierron mahdollisuus sekä ikääntyvän perhepäivähoitajan kohdalla osa-aikatyön mahdollisuuden puuttuminen. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.) Perhepäivähoidon henkilöstön kehittäminen on kunnissa strateginen kysymys, mutta usein sen käsitteleminen on jäänyt vähäiselle huomiolle perhepäivähoidon toimiessa päivähoidon tarpeen joustonvarana.

Perhepäivähoitajien kannalta yksi merkittävimpiä tekijöitä työssä on arvostuksen saaminen. Etenkin alkuaikoina perhepäivähoitajat kokivat olevansa heikosti arvostettu ammattiryhmä, eikä omakaan kokemus työn merkityksellisyydestä ole aina ollut vahva. Aikaa myöten järjestelmän kehittyessä ja perhepäivähoitajien osaamisen kasvaessa arvostus on tullut selkeämmin esiin. (Heinämäki 2002.)

2.1.2 Perhepäivähoidon esimiehet

Perhepäivähoidon johtaminen sisältää työtehtävänä sekä perhepäivähoidon pedagogisen ohjauksen että esimiestehtävät. Kunnissa on perinteisesti käytetty nimikettä *perhepäivähoidon ohjaaja*, mutta käytännössä perhepäivähoidon ohjaus voi sisältyä päivähoidon johtajan, perhepäivähoidon johtajan, päivähoidon alue-esimiehen tms. tehtäviin. Kun-

---

[2] esim. eri kieli- ja kulttuuritaustaisen lapsen sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoito, kasvatus ja opetus, vanhempien osallisuuden kehittäminen, oman työn dokumentointi, lasten havainnointi ja lapselle ominaisten tapojen huomioiminen perhepäivähoidon ympäristössä ja toiminnoissa.

nissa on parhaillaan näkyvissä siirtymää johtajaroolin esilletuontiin, joskin samalla on tunnistettu että perhepäivähoidon pedagogista ohjausta tulee vahvistaa ja kehittää.

Perhepäivähoidon esimiestehtäviin ei ole lainkaan omaa koulutusta. Monilla esimiehillä on lastentarhanopettajan tai sosiaalialan (sosiaalikasvattaja, sosionomi) koulutus. Jyväskylän ammattikorkeakoulun järjestämä *Perhepäivähoidon ohjauksen ammatilliset erikoistumisopinnot* (30 op)[3], on ainoa tähän tehtävään suunnattu opintokokonaisuus. Perhepäivähoidon esimiehinä toimivien henkilöiden lukumäärää kunnissa on mahdotonta arvioida, koska toimenkuvat, vastuualueet ja nimikkeistö vaihtelevat suuresti.

Perhepäivähoidon esimiestehtävät ovat kunnissa muotoutuneet eri tavoin. 1980-luvulla, kun perhepäivähoitoa hoitomuotona luotiin ja vakiinnutettiin, perustettiin lääninhallitusten valvonnassa kuntiin perhepäivähoidon ohjaajan kokopäivävirkoja. Tällöin perhepäivähoidon ohjaajat muodostivat oman ammattiryhmänsä. 1990-luvun taloudellisen laman ja sosiaalitoimen alueellistamiskehityksen myötä päivähoidon hallinnollista organisaatiota haluttiin keventää ja vastuita siirtää alaspäin. Päivähoidon ylempiä esimiesvirkoja lakkautettiin ja lähiesimiesten (päiväkodinjohtajat, perhepäivähoidon ohjaajat) työn kohde laajeni paitsi hallinnollisiin tehtäviin ja eri varhaiskasvatuspalveluiden (perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito, päiväkotihoito, leikkitoiminta) yhtäaikaiseen johtamiseen, myös erilaisiin päivähoidon ulkopuolisiin tehtäväalueisiin (Parrila 2006 b). Tämä kehitys on asettanut uudenlaisia haasteita myös esimiesten osaamiselle.

Alilan ja Parrilan (2006) valtakunnalliseen perhepäivähoidon osaamiskartoituksen osallistuneista esimiehistä (N=315) valtaosalla (72 %) oli johdettavaan sekä perhepäivähoitoa että päiväkotihoitoa. Osaamisen kehittämisen tarpeina esimiehet nostivat esiin muun muassa työtehtävien rajaamisen ja priorisoinnin, työkokonaisuuden hallinnan ja työajan käytön tasapuolisen kohdentamisen, oman työn dokumentoinnin sekä palvelujen suunnitteluun liittyvän tiedon hallitsemisen. Pedagogisen johtamisen alueelta osaamisen kehittämisen tarvetta koettiin eniten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen arviointiin perhepäivähoidossa, kotikäyntien suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toteuttamiseen sekä perhepäivähoitajien täydennyskoulutuksen suunnitteluun ja organisointiin. (Alila & Parrila 2006.) Kaikki edellä mainitut kuuluvat perhepäivähoidon esimiehen ydintehtäviin.

2.2 Perhepäivähoidon toimintamuodot

Perhepäivähoidon toimintamuodoista perinteisin on perhepäivähoitajan kotona annettava perhepäivähoito. Toinen perinteinen muoto on ollut lapsen kotona annettava perhepäivähoito. Sen rinnalle nousi 1980-luvulla kolmiperhehoito, jossa toimintaympäristönä on lasten koti; ryhmään kuuluu lapsia eri perheistä ja toiminta voi siirtyä esim. viikoittain eri perheen kotiin. 1990-luvun alussa nopeasti kasvavana muotona nousi esiin ryhmäperhepäivähoito, ns. ryhmikset. Näiden hoitomuotojen keskeiset piirteet voidaan ryhmitellä seuraavasti (Taulukko1):

---

[3] Akkreditoitu 21.6.2006

Muoto	Toiminta-ympäristö	Lapsiryhmä	Hoitajan työsuhteen ehdot	Oheispalveluiden järjestäminen
Hoitajan kotona annettava perhepäivähoito	Hoitajan koti	Enintään 4½	– palkkaus hoitajalta varattujen hoito-paikkojen mukaan – ei työaikalainsäädännön piirissä – kustannuskorvaus ruoasta, sähköstä, kodin kulumisesta ym.	Perhepäivähoitaja hankkii ruokatarvikkeet ja valmistaa ruoan sekä huolehtii siivouksesta.
Ryhmäperhe-päivähoito	Kunnan järjestämä toimintatila	8 (+2 osapv), kun hoitajia 2 12, kun hoitajia 3 (edellyttää yhdeltä asetuksen mukaista kelpoisuutta)	– kuukausipalkka – hoitaja työaikalainsäädännön alainen	Voidaan toteuttaa siten, että ravitsemus- ja siivouspalvelut tulevat ulkopuolelta.
Kolmiperhepäivähoito	Lapsen koti; toiminta jossain hoitoryhmän perheistä, voi vaihdella	Enintään 4½, voi olla pienempikin	– kuukausipalkka – työaika määräytyy lasten hoitoajan mukaan – hoitaja ei työaikalainsäädännön alainen.	Perhe järjestää hoitoa varten ruokatarvikkeet ja niistä maksetaan perheelle kustannusten korvaus.
Lapsen kotona annettava perhepäivähoito	Lapsen koti (vain saman perheen lapsia)	Perheen tarpeen mukaan	– kuukausipalkka – hoitaja ei työaikalainsäädännön alainen	Järjestetään yleensä vain kun perheessä useita pieniä lapsia tai lapsella erityisen tuen tarve. Perhe järjestää hoitoa varten ruokatarvikkeet eikä niistä suoriteta perheelle kustannusten korvausta.

Taulukko 1. Perhepäivähoidon toimintaympäristö, lapsiryhmä, hoitajan työsuhteen ehdot ja oheispalvelujen järjestäminen eri hoitomuodoissa.

2.2.1 Hoitajan kotona annettava perhepäivähoito

Perhepäivähoitajan kotona annettavassa perhepäivähoidossa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään neljää kokopäiväistä lasta, omat alle kouluikäiset lapset huomioiden. Lisäksi ryhmään voidaan sijoittaa yksi osapäiväinen esiopetukseen tai perusopetukseen osallistuva lapsi. (Asetus lasten päivähoidosta 239/1973, 8§) Toimintaympäristönä on tällöin perhepäivähoitajan oma koti. Palkkaus määräytyy hoitajalta varattujen hoitopaikkojen lukumäärän mukaan. Lasten ruokailu- ja muut kustannukset korvataan hoitajalle erillisellä kustannusten korvauksella, joiden taso tarkistetaan vuosittain. (esim. Suomen Kuntaliitto 2005) Omassa kodissaan työskentelevä perhepäivähoitaja ei ole

työaikalainsäädännön alainen, ja hänen työaikansa on keskimäärin 43,25 *(KVTES liite 12A).*).

Hoitajan kotona annettava perhepäivähoito on kattavin perhepäivähoidon toimintamuoto. Sen osuus on kuitenkin nopeasti vähentynyt, ja monissa kunnissa sen säilymisestä ollaan huolissaan.

Hoitajan kodissa annettavan perhepäivähoidon etuina kunnissa nähdään yleensä kodinomainen hoito; lapselle tuttu paikka, päivän mittaan ja myös vuosien mittaan pysyvä, läheiseksi muodostuva hoitaja- lapsisuhde. Eri-ikäisten lasten ja sisarusten sijoittuminen samaan ryhmään, pienempi infektioriski ja hektisen, virikkeellisen elämän keskellä rauhallinen hoitopaikka mainitaan kuntakeskusteluissa perhepäivähoidon vahvuuksina. Arkitoimintojen ja toimintaympäristön kodinomaisuuden lisäksi korostetaan vahvoja, läheisiä ihmissuhteita. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.)

Hoitajan kotona annettavaan perhepäivähoidon toteutukseen liittyy paljon nimenomaan tälle perhepäivähoidon muodolle ominaisia piirteitä. Tällaisia ovat esim. hoitajan oma koti ja perhe osana työympäristöä, perhepäivähoitajan työsuhteen erikoispiirteet, työyhteisön ja esimiestehtävien organisoinnin vaihtelevuus ja käytännön toteuttamiseen liittyvät moninaiset haasteet. Ominaista on myös perhepäivähoitajan tehtävän monipuolisuus, kun yksin työskentelevä hoitaja ei voi jakaa tehtäviä ja osaamisalueita toisten kanssa.

2.2.2 Ryhmäperhepäivähoito

Ryhmäperhepäivähoidossa kaksi perhepäivähoitajaa työskentelee kunnan osoittamissa tiloissa. Kaksi hoitajaa voi hoitaa kahdeksaa lasta, lisäksi kahta esiopetuksen tai koulun aloittanutta osapäiväistä lasta. Kolmen hoitajan ryhmä, jossa yhdellä hoitajista tulee olla laajempi koulutus ja ryhmässä saa olla enintään 12 lasta, tulee perustella kunnan erityisolosuhteilla. Tällöin yhdellä hoitajista tulee olla vähintään sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen 5 §:ssä säädetty ammatillinen kelpoisuus (Asetus lasten päivähoidosta 239/1973, 8§) .Suhdeluku on sitova ilman mahdollisuutta tilapäisiin poikkeamiin, eikä siinä ole ikäsidonnaisuutta. Hoitajilta edellytettävä koulutus liittyy ryhmän kokoon, ei lasten ikärakenteeseen.

Ryhmäperhepäivähoitajien palkkaus on kuukausipalkka, eikä sitä suhteuteta hoidossa olevien lasten määrään. Ryhmäperhepäivähoidossa perhepäivähoitaja on työaikalain alainen, ja hänen säännöllinen työaikansa on 38,25 tuntia viikossa. Ravinto- ja ylläpitokustannuksista vastaa kunta, ja ruoka- ja siivouspalvelut on usein ostettu erikseen eivätkä ne enää kuulu perhepäivähoitajan tehtäviin.

Ryhmäperhepäivähoidon määrä on lisääntynyt 1990 -luvulta alkaen. Syksyllä 2005 jo n. kahdeksan prosenttia kaikista päivähoitolapsista eli yli neljännes perhepäivähoitolapsista sijoittui ryhmäperhepäivähoitoon. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 13). Ryhmäperhepäivähoidon suosion nopeaan kasvuun on useita syitä. Näitä ovat esim. ryhmäperhepäivähoitajan kuuluminen työaikalainsäädännön piiriin, perhepäivähoitajan halu kuulua päivittäiseen työyhteisöön ja mahdollisuus järjestää perhepäivähoitopalveluita hoitajien asuinpaikasta riippumatta. Ryhmäperhepäivähoitajat ovat kokeneet

myönteisenä muutoksena siirtymisen työskentelemään oman kodin ulkopuolelle, osaksi työyhteisöä (Metsomäki 2006, 50–51).

Ryhmäperhepäivähoidon toteutuksessa on kuntakohtaisesti suuria eroja, ja sen haasteet ja mahdollisuudet ovat yksi eniten keskustelua herättävä alue perhepäivähoidon nykyvaiheessa (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Väisäsen mukaan ryhmäperhepäivähoidon toiminta ei vastaa perinteistä perhepäivähoitoa, koska toiminnasta eivät vastaa yksilöt vaan tiimit. Se ei myöskään ole päiväkotihoitoa, koska henkilöstörakenne, tilat eivätkä välineet vastaa päiväkotitoimintaa. Se on oma muotonsa ja päivähoidon vaihtoehtonsa, jota tulisi kehittää omana itsenään. (Väisänen 2006.) Ryhmäperhepäivähoidon toimintatavat ovat kehittyneet itsenäisesti ja sen kehittäminen on ollut pitkälti kuntien ja henkilökunnan vastuulla (Metsomäki 2006, 50).

2.2.3 Muut perhepäivähoidon muodot

Lapsen kotona annettava perhepäivähoito ja kolmiperhepäivähoito ovat edelleen käytössä olevia perhepäivähoidon muotoja, joskin niiden osuus päivähoidosta vaihtelee kunnissa eikä kokonaisuutena ole kovin suuri.

Lapsen kotona perhepäivähoitoa annetaan yleensä silloin, kun perheessä on vähintään kolme päivähoitoikäistä lasta, tai silloin, kun lapsella on erityisen tuen tarpeita. Yleisimmät kotona annettavaa hoitoa edellyttävät tuen tarpeet ovat vaikeat, olosuhteiden vakioimista edellyttävät allergiat, monivammaisuus johon liittyy paljon apuvälineiden käyttöä, tai infektioherkkyys. Lapsen kotona annettavassa hoitomuodossa voi olla hankaluutena vertaisryhmän puuttuminen lapselta. Vanhempien näkökulmasta kodin käyttö hoitotilana tuottaa omia velvoitteitaan, eikä kiinnostus tätä hoitomuotoa kohtaan ole kovin suurta. Lapsen kotona annettavassa perhepäivähoidossa vanhemmat vastaavat ruokatarvikkeiden hankinnasta ja kustannuksista itse.

Myös kolmiperhehoitoa annetaan lapsen kotona, mutta tällöin hoitoryhmässä on useamman kuin yhden kodin lapsia, ja hoito toteutetaan sovitulla tavalla perheiden kodeissa. Perheet hankkivat ruokatarvikkeet ja niistä maksetaan perheelle kustannusten korvauksia. Kolmiperhehoidon järjestäminen edellyttää sopivan hoitoryhmän rakentumista ja toimintaan halukkaiden perheiden hyvää yhteistyötä, eikä tämä toimintamuoto ole missään vaiheessa ollut kovin laajamittaista.

Kunnissa on lisäksi tehty usein tilapäisiäkin kokeiluja tai käytännön ratkaisuja, joiden myötä on muotoutunut uusia toimintamuotoja. Osa niistä on laajenemassa käytännöiksi. Tällaisia ovat ns. parityö (kaksi hoitajaa työskentelee toisen hoitajan kodissa) tai päiväkodin yhteydessä omina yksiköinään tai varahoidon ryhminä toimivat yhden tai useamman hoitajan lapsiryhmät. 1980– ja 1990–luvuilla luvulla kokeiltiin vanhusten perhepäivähoitoa lasten perhepäivähoidon yhteydessä, mutta tämä toiminta ei ole levinnyt laajaksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 1996).

2.3 Perhepäivähoidon kehittyviä toimintatapoja

Perhepäivähoidon toimintaperiaatteet ovat perustaltaan samat kuin päivähoidon toimintaperiaatteet yleensäkin, eikä niitä tässä raportissa kattavasti käsitellä. Sen sijaan nostetaan esiin joitain perhepäivähoidon ominaispiirteiden vuoksi merkittäviä toimintatapoja, joita on viime vuosina kehitetty.

Kuntakeskusteluissa (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet) ei uusia toimintamuotoja juurikaan tullut esiin. Kunnissa oli otettu käyttöön tiimityötä, avustajan käyttö ryhmäperhepäivähoidossa oli hieman yleistymässä, ja hoitajien parityöskentelystä oltiin kiinnostuneita. Varhaiskasvatuksen kehittämisessä käytettiin opintopiirejä ja benchmarkkausta. Pääosin toimintatapojen kehittäminen ja kehittämishaasteet kohdentuivat perhepäivähoidon ns. pysyviin kehittämisaiheisiin varahoitoon, vuorohoitoon ja ohjaukseen.

2.3.1 Perhepäivähoidon varahoito

Perhepäivähoidon toiminnalle on ominaista järjestelmän riippuvuus perhepäivähoitajasta henkilönä, mikä lisää hoitomuodon haavoittuvuutta. Perhepäivähoitajalta edellytetään laajaa vastuun kantamista sekä kasvatuksesta että lapsiryhmän turvallisuudesta, ja omassa kodissaan työskentelevän perhepäivähoitajan poissaolo työstä tuottaa lapsiryhmälle sekä kasvattajan että kasvatusympäristön vaihdoksen. Tähän liittyen perhepäivähoidon toimivuuden yksi tärkeimpiä kysymyksiä onkin varahoidon järjestäminen, erityisesti lapsen ja perheen näkökulmasta.

Perhepäivähoidon varahoitojärjestelyt eroavat selvästi kunnasta toiseen ja myös kunnan sisällä on vaihtelevia ratkaisuja käytössä. Lasten päivähoidon tilannekatsauksen (2006, 21) mukaan perhepäivähoidon varahoitopaikka oli 80 prosentissa kunnista muiden perhepäivähoitajien luona. Päiväkoteja käytti perhepäivähoidon varahoitopaikkoina 68 prosenttia kunnista. Isoissa ja keskisuurissa kunnissa päiväkoti oli useammin varahoitopaikkana kuin pienissä kunnissa. Ryhmäperhepäiväkoti oli 66 prosentissa vastanneista kunnista perhepäivähoidon varahoitopaikka. Monessa kunnassa varahoito on keskitetty ryhmäperhepäiväkotiin, joka huolehtii vain varahoidosta. Palkattua varahenkilöstöä käytettiin 24 prosentissa kunnista. Perhepäivähoidon varahoitojärjestelyt johtivat joissain tilanteissa lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun ylityksiin. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 21). Viimeaikaisena kehityksenä varahoitoa on siirretty yhä enemmän päiväkotien suuntaan, koska siellä päivähoitoasetus (A lasten päivähoidosta 6 §) sallii lapsiryhmän koon ylityksen väliaikaisesti toisin kuin perhepäivähoidossa.

PERHO-hankkeen[4] yhteydessä tehtiin pienimuotoinen kysely vanhempien toiveista varahoidon toimivuuden suhteen. Kyselyn mukaan vanhemmat pitävät varahoidon toimivuudessa tärkeänä ennen kaikkea sitä, että varahoitopaikka ja sen henkilöstö ovat lapselle jo entuudestaan tuttuja. Tämä lisää turvallisuuden tunnetta sekä lapsille että vanhemmille. Lisäksi vanhemmat pitivät tärkeänä että varahoitopaikka olisi pysyvä ja hoitoryhmä säilyisi koossa myös varahoidon aikana.

---

[4] Perhepäivähoidon ohjauksen kehittämishanke (Parrila 2005, 2006)

Tältä pohjalta käynnistettiin PERHO-hankkeen pilottikunnassa Kiimingissä kokeilu, jossa jokaiselle alueen[5] perhepäivähoitajalle nimettiin päiväkodista oma ”kotiryhmä”, jonka kanssa hoitaja lapsineen tekee säännöllistä yhteistyötä ja joka toimii samalla hoitajan lasten varahoitopaikkana. Hoitosuhteen alussa vanhemmille jaetaan tiedote, jossa kerrotaan alueen perhepäivähoidon varahoitokäytännöistä, niihin sisältyvistä tutustumis- ja yhteistyömalleista sekä oman lapsen varahoidon yhdyshenkilöstä päiväkodilla. Perhepäivähoitolapsen varhaiskasvatussuunnitelma tehdään yhteistyössä kotiryhmän, perhepäivähoitajan ja vanhempien kanssa, jolloin lasta koskevat tiedot siirtyvät samalla myös varahoitoon. Hoitaja ja kotiryhmän henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat säännöllisesti yhteistä toimintaa sekä yksilö- että ryhmätasolla. Kotiryhmäajatteluun sisältyy myös vastavuoroinen työn kehittäminen ja henkilöstöresurssien liikuteltavuus. Perhepäivähoitaja voi tulla omaan kotiryhmäänsä auttamaan silloin kun hänellä on ryhmässään vajausta ja vastaavasti tuoda lapsia kotiryhmäänsä varahoitoon myös silloin, kun hoitajalla on itsellään menoa esimerkiksi tietyn ajan hoitopäivän sisällä. Kokeilusta on saatu positiivista palautetta sekä vanhemmilta että henkilöstöltä. Käytännön toimivuus edellyttää kuitenkin, että samaan kotiryhmään voi kuulua kuin maksimissaan 1 - 2 hoitajaa lapsineen. (Parrila 2006 b.)

Varahoidon käyttöä tulisi myös tarkastella tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Perhepäivähoitajan ollessa poissa työstään jonkin ajan hoitopäivän sisällä voi lapsille aiheutua monia edestakaisia siirtymisiä kotoa hoitoon, hoidosta varahoitoon, varahoidosta hoitoon ja edelleen kotiin. Jos siirtymät hoitaa -mahdollisesti useisiin varahoitopaikkoihin - perhepäivähoitaja, voi lasten päivästä kulua kohtuuttoman suuri osa siirtymiin.

Vaikka varahoitoa lienee kehitetty kunnissa koko perhepäivähoidon toiminta-ajan, nousi se kuntakeskusteluissa (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet) esiin myös hyvin kielteisesti. Varahoito nähtiin koko perhepäivähoidon kielteisimmäksi tekijäksi, ja siihen liittyi monia vaikeuksia sekä lasten, vanhempien että henkilöstön näkökulmasta. Tämä näkökulma tulisikin selvästi huomioida perhepäivähoidon kehittämisen osana. Jos koko perhepäivähoito järjestelmänä leimautuu kielteisesti varahoidon toimimattomuuden vuoksi, voi se heikentää koko hoitomuodon säilyttämistä.

2.3.2 Vuorohoito perhepäivähoidossa

Yhä useammin kuntien kehittämistarpeissa ja -suunnitelmissa mainitaan myös vuorohoidon järjestäminen (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Vuorohoito voidaan määritellä eri tavoin: klo 6 - 18 ulkopuolella tapahtuva hoito, 'tavallisen' hoitopäivän sisällä vaihtuvina hoitoaikoina tapahtuva hoito, viikonloppuhoito. Perhepäivähoidon kehittämisen alajaosto ei lähtenyt tarkemmin täsmentämään näitä määritelmiä, koska kysymys on yhteinen koko päivähoitokentällä. Samoin joitain vuorohoidon laajempia kysymyksiä vain sivutaan, koska ne eivät ole ominaisia pelkästään perhepäivähoidolle.

Vuorohoidon järjestämisestä päivähoidossa ei yleensäkään ole ohjeistusta. Henkilöstöä ei ole aina lainkaan koulutettu huomioimaan niitä lapsen kehitykselle ja ryhmän toimin-

---

[5] lukuun ottamatta yhtä aluetta jossa päiväkotia ei ollut lainkaan

nalle muodostuvia uhkia, joita vuorohoito tuottaa. Ei ole myöskään yhtenäistä käytäntöä, jolla vanhempia ohjeistetaan ilmoittamaan vaihtelevat ja mahdollisesti muuttuvat työvuoronsa esim. tiettynä määräaikana.

Vuorohoitoa on etenkin harvaanasutuissa kunnissa järjestetty perhepäivähoidossa paljonkin. Monissa kunnissa päiväkotihoitoa on tarjottu tiettynä aukioloaikana ja perhepäivähoitoon on ohjattu sen ylittäviä hoitoaikoja tarvitsevat lapset. Tämä käytäntö on vuorohoidon lisääntymisen myötä ollut muuttumassa. Nykyisin vuorohoitoa järjestetään usein keskitetyissä yksiköissä eikä yksittäisten perhepäivähoitajien työaikaa venytetä vuorohoidolla. Kaikista kunnista yksitoista prosenttia järjestää vuorohoidon perhepäivähoidossa, kaksikymmentäkolme prosenttia ryhmäperhepäivähoidossa ja kuusikymmentäkuusi prosenttia päiväkodeissa (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 47). Tätä suuntausta on kunnissa perusteltu sekä perhepäivähoitajan työolosuhteiden kehittämisellä että taloudellisuudella.

Kun perhepäivähoidossa järjestetään hoitoa vaihtuvina hoitoaikoina, tulee esiin joitain sille ominaisia kysymyksiä. Perhepäivähoidon pieni ryhmä on muutoksissa haavoittuvampi kuin suuri ryhmä. Lasten ja aikuisten päivittäinen struktuuri hämärtyy helpommin, ellei ryhmässä ole riittävästi perusrakenteita tukevia toimintoja.

Vuorohoidon järjestämisen haasteet ovat tyypillisesti hieman erilaisia perhepäivähoidon eri toimintamuodoissa. *Yhden hoitajan lapsiryhmissä* hoitajan työajoista voi muodostua jo yhdenkin vuorohoitolapsen hoitoaikojen perusteella pitkiä, mikä tuottaa varahoidon ja sijaisjärjestelyjen tarvetta. *Ryhmäperhepäivähoidossa* vuorohoidon järjestäminen on ongelmallista, koska työaikalain alaisten perhepäivähoitajien työajan puitteissa vuorohoidon työajat tuottavat väistämättä tilanteita, joissa tarvitaan lisähenkilöstöä. Tällöin aikuisten työvuorojen vuororytmisyys ja vaihtuvuus tuottavat toimintaa, joka ei ole perhepäivähoidolle ominaista, ja joka vaatii erilaista osaamista kuin perhepäivähoitajan perinteinen osaaminen on.

Toisaalta vuorohoidon järjestämisessä lapsen ja perheen näkökulma voisi suosia perhepäivähoitoa. Lapsen ollessa päivähoidossa myös iltaisin, öisin ja viikonloppuisin kodin- ja perheenomainen, rauhallinen ympäristö toimintoineen tukee hyvin hänen päivä- ja viikkorytmiään. Perhepäivähoidon kodinomaisuuteen liittyy vaara, että vuorohoitoa, etenkin yöhoitoa käytetään sijaishoidon tapaan, jolloin sijaishoidon ja lasten päivähoidon raja hämärtyy. Ne tulisi kuitenkin palveluina selkeästi erottaa toisistaan.

Myös henkilöstön jaksamiskysymys on huomioitava vuorohoidon toteuttamisessa perhepäivähoidossa. Vuorohoidon keskittäminen esim. tiettyihin yksiköihin tuottaa suuria, jatkuvasti vaihtuvia lapsiryhmiä, joissa yksittäisten lasten ja heidän vanhempiensa kohtaaminen vaatii henkilöstöltä paljon voimavaroja.

2.3.3 Perhepäivähoidon esimiestehtävien ja ohjauksen keskeisiä näkökulmia

Tarve perhepäivähoidon esimiestehtävien ja ohjauksen kehittämiseen nousee esiin useissa viimeaikaisissa perhepäivähoitoon kohdistuneissa tutkimuksissa - ja kehittämishankkeissa sekä kehittämistä linjaavissa asiakirjoissa (Parrila 2002, Parrila 2005, Jääskeläinen 2006, Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, Pääministeri Vanhasen hallitusohjelma 24.6.2003, Sosiaalialan kehittämishanke, TATO 2004 - 2007). Perhepäivä-

hoidon ohjaus nähdään keskeisenä hoitajien ammatillisuuteen ja työssä jaksamiseen liittyvänä kysymyksenä, jonka kautta voidaan lisätä myös perhepäivähoidon arvostusta ja alan houkuttelevuutta. Ohjauksen toteutumisen ongelmana on tutkimusten mukaan esimiesten ajan puute, hajanainen ja epäselvä tehtäväkenttä sekä esimiesten työn painottuminen hallinnollisiin tehtäviin pedagogisen ohjauksen kustannuksella. Ohjauksen ongelmia lisää se, että alueellistamisen myötä ohjausvastuuta on joissakin kunnissa siirretty esimieheltä toiselle ilman selkeää työhön perehdyttämistä tai motivaatiota uuden työkokonaisuuden haltuun ottoon (Parrila 2005).

Esimiestehtävien ja ohjauksen järjestämisessä on kunnissa käytössä useita erilaisia muotoja, joista keskeisimmät ovat

1) perinteinen malli, jossa perhepäivähoidon esimies vastaa perhepäivähoidon, mutta ei päiväkotihoidon ohjauksesta ja johtajuudesta,
2) alueellinen malli, jossa päiväkodinjohtaja vastaa tietyn alueen päivähoidon / varhaiskasvatuspalveluiden johtamisesta ja ohjauksesta kokonaisuudessaan ja
3) hajautettu malli, jossa päiväkodinjohtaja vastaa tietyn alueen päivähoidon / varhaiskasvatuspalveluiden johtamisesta, mutta perhepäivähoidon ohjausvastuuta on erilaisin toimenpitein hajautettu myös muulle päivähoitohenkilöstölle´, esim. lastentarhanopettajille. (Parrila 2004.)

Kaikissa muodoissa on omat haasteensa ja vahvuutensa. Esimiestehtävien ja ohjauksen kokonaisuuteen liittyvänä yhteisenä haasteena voidaan pitää perhepäivähoidon esimiesroolin ja tehtäväkuvan selkiyttämistä sekä pedagogiseen ohjaukseen liittyvien menetelmien ja osaamisen kehittämistä.

Perhepäivähoidon esimiehellä on sekä esimiesrooli että ohjausrooli, ja ne tulee sovittaa kokonaisuuteen. Hallinnolliset esimiestehtävät eivät ole täysin irrotettavissa pedagogisesta ohjaamisesta, koska hallinnollisten ratkaisujen kautta luodaan edellytyksiä laadukkaan perhepäivähoidon toteutumiselle. Kunnissa ohjauksen kehittämistarpeet tiedostetaan, ja ohjauksen sijoittamista päivähoidon organisaatioon pohditaan paljonkin. Vaikeuksista yleisimpänä nostetaan esiin esimiehen työn painottuminen erilaisiin toimistotöihin. Siihen liittyen korostetaan myös vastuualueen ja työtehtävien laajuutta sekä yhteisten säädösten puuttumista perhepäivähoidon ohjauksen järjestämisestä. Myös asiakaspalvelun kuormittavuus yhä yksilöllisemmissä ja vaihtelevimmissa hoidon tarpeissa kuormittaa ohjausta samoin kuin toistuvat hallinnolliset uudistukset. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet).

Perhepäivähoidon esimiestehtävien ja ohjauksen kehittämisen lähtökohtana on pidettävä sitä, että perhepäivähoitajalla on oikeus ohjaukseen. Tätä oikeutta korostaa omassa kodissaan työskentelevän perhepäivähoitajan työn luonne. Kun perhepäivähoitaja tekee työtä yksin kotonaan, on ohjauksen tarve erilaista kuin esimerkiksi päiväkodin kasvattajayhteisössä. Ohjauksen toteutumisen menetelmiä on kuitenkin mahdollista laajentaa perinteisestä ohjaaja-ohjattava vuorovaikutuksesta laajemmaksi pedagogiseksi vuoropuheluksi päivähoidon henkilöstön kesken. Tämän kaltainen kehityssuunta näkyy kunnissa esimerkiksi hoitajien välisen tiimityöskentelyn yleistymisenä, mutta myös koko päivähoitokentän välisen pedagogisen vuoropuhelun lisääntymisenä. Ohjaus voidaankin käsitteenä määritellä ammatilliseksi vuoropuheluksi, jonka tavoitteena on viedä sekä ohjattavan että ohjaajan ammatillista kasvua eteenpäin (Parrila 2006b).

Tästä lähtökohdasta on muun muassa PERHO-hankkeen Kiimingin pilotissa kokeiltu perhepäivähoidon pedagogisen ohjauksen linkittämistä tiiviiksi osaksi perhepäivähoita-

jan ja päiväkodin henkilöstön (hoitajan oman kotiryhmän) välistä vuorovaikutusta. Päiväkodin kotiryhmän henkilöstön ja hoitajan välillä on käytössä perinteiset perhepäivähoidon ohjauksen menetelmät kuten kotikäynnit hoitajan luokse, säännölliset kasvatuskeskustelut sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelman tekeminen ja arvioiminen yhdessä kotiryhmän henkilöstön, perhepäivähoitajan ja lasten vanhempien kanssa. Keskeistä kokeilussa on se, että ohjaus nähdään yhteisenä työn kehittämisenä johon liittyy myös perhepäivähoitajan ”kotikäynti” omaan kotiryhmäänsä. Kotiryhmän henkilöstö ja hoitaja toimivat vastavuoroisesti toinen toisensa arkikäytäntöjen peilinä, mikä tarjoaa mahdollisuuden työkäytäntöjen yhteiseen reflektointiin ja kehittämiseen. Esimiehen rooli koko alueen päivähoidon johtajana on muuttunut pedagogisen vuorovaikutuksen mahdollistajaksi ja edellytysten luojaksi sen sijaan että hän olisi mukana kaikissa yksittäisissä ohjaustilanteissa. Tämä on selkiyttänyt esimiehen roolia koko alueen päivähoitopalvelujen sisällöllisenä ja rakenteellisena kehittäjänä ja vastuuhenkilönä.

Perhepäivähoidon esimiestehtäviä kehitettäessä on kuitenkin muistettava, että niihin kuuluu myös tiettyjä viranomaistehtäviä, joiden delegoiminen henkilöstötiimeihin ei ole mahdollista. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi varahoidon järjestämiseen liittyvä lapsiryhmien muodostaminen vastuukysymyksineen. Perhepäivähoidon esimiestehtäviin liittyy myös yksityisen perhepäivähoidon valvontatehtävä, mikä edellyttää hallinnollista ja juridista vastuun ottoa.

Perhepäivähoidon esimiehen keskeiset tehtävät voidaan määritellä tiivistettynä seuraavasti:

1) Hallinnollisen ja esimiesjohtajuuden tehtävät, joihin kuuluu perhepäivähoidon palvelumuodon kehittäminen.
2) Pedagogisen johtamisen tehtävät, joihin kuuluu sisällöllinen ohjaus ja pedagogisen osaamisen kehittäminen

Näitä tehtäviä organisoidessa kunnissa on herännyt kysymyksiä siitä, miten perhepäivähoidon esimiehen tehtävien vaativuus voidaan määritellä. Ensinnäkin, miten nivotaan päiväkodin johtajuus ja perhepäivähoidon esimiestehtävät yhdeksi vaativuudeltaan sopivaksi tehtäväksi. Kunnissa kaivataan valtakunnallista ohjeistusta ja rajausta muun muassa siihen, kuinka monta henkilöä yhden esimiehen vastuualueelle voi kuulua. Tämä määrittely on kuitenkin vaikeaa, koska esimiesten työkokonaisuudet ja tehtävien organisoinnin mallit vaihtelevat kunnittain suuresti. Valtakunnallista määrittelyä tärkeämpää on tehdä perhepäivähoidon esimiesten työkokonaisuudet näkyväksi kuntatasolla ja arvioida sitä kautta työkokonaisuuksien mielekkyyttä kunkin esimiehen kohdalla. Työkokonaisuuksien näkyväksi tekemisessä on tärkeää että pedagogisen johtamisen tehtävät nostetaan yhtä näkyväksi vastuualueeksi hallinnollisten töiden, asiakaspalvelun ja palvelujärjestelmän kehittämisen rinnalle. Ajan puute pedagogiseen ohjaukseen voi helpottua jo osaltaan sillä, että pedagogisen ohjauksen tehtävät aikataulutetaan kalenteriin yhtä tarkasti kuin hallinnollisetkin työt.

Ohjauksen hajautuminen päivähoidon kentälle voi myös tuottaa tilanteita, joissa perhepäivähoitajalle ei muodostu vertaisryhmää toisista hoitajista. Vaikka perhepäivähoidon kytkeytyminen päivähoidon muihin muotoihin on usein molemminpuolisesti antoisaa, on vertaisryhmällä oma merkityksensä perhepäivähoitajan omaleimaisessa työssä.

Perhepäivähoidon esimiestehtävässä toimivan henkilöstön osaamisen ylläpitäminen ja kehittäminen ajan tarpeiden mukaisesti on suuri haaste. Pedagogisen johtamisen tehtävät ja koko perhepäivähoidon palvelumuodon kehittäminen edellyttävät monialaista

osaamista, jonka haltuun otossa esimiehiä tulisi tukea toimivan työhön perehdyttämisen, kollegiaalisen yhteistyön ja säännöllisen täydennyskoulutuksen avulla.

2.4 Perhepäivähoidon toimintatilat

Perhepäivähoidon toimitilat vaihtelevat toimintayksiköittäin ja alueittain. Perhepäivähoitajan kotona tapahtuvassa perhepäivähoidossa on huomioitava myös se, että tila on perhepäivähoitajan koti, ei pelkkä työympäristö (Päivähoidon tilat ja turvallisuus 2006:10, 39). Perhepäivähoitotilojen ohjeistus ja valvonta on monitahoinen kysymys myös siksi, että perhepäivähoidon ulkoilu- ja pihatilat voivat olla kotipihoja, puistoja, kunnan leikkikenttiä jne. Toiminnallisesti myös liikenne ja pysäköinti vaikuttavat perhepäivähoidon toimintatiloihin.

Perhepäivähoidon toimitiloista on vain vähän ohjeistusta ja kattavaa tietoa. Sääntely on pääasiassa yleisemmällä tasolla, esim. päivähoitolain ja -asetuksen määritelmä jossa edellytetään päivähoidon tarjoavan "lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö" ja ”terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan lapselle ja lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopiva” (Laki lasten päivähoidosta 1973, 2 a §; 6 §). Perhepäivähoitajan kodin hyväksyminen perhepäivähoitokodiksi perustuu perhepäivähoidon esimiehen kotikäynnillään tekemään arviointiin, eikä tähän ole selkeitä tilaohjeistuksia. Perhepäivähoidon esimiehet ovat kiinnittäneet huomiota turvallisuuteen, toiminnallisuuteen, siisteyteen, tilojen tarkoituksenmukaisuuteen ja välineisiin. Ryhmäperhepäivähoidon toimitiloiksi on kunnissa käytetty erilaisia asuin- koulu- ja päiväkotikiinteistöjen osia. Näitä tiloja koskevat ohjeet ja säännökset ovat erillisiä, eikä niitä ole koottu päivähoidon lähtökohdista yhtenäiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriössä työstetään parhaillaan lasten päivähoidon turvallisuusohjeita.

Perhepäivähoidon - lähinnä ryhmäperhepäivähoidon - tilojen perustamista ja käyttöä on kunnissa ohjattu vaihtelevasti pelastustoimen, terveys-/ympäristövalvonnan tai rakennusvalvonnan ohjeiden mukaan, ja yhtenäinen suunnittelu ja tarkastus on voinut puuttua kokonaan. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (Päivähoidon tilat ja turvallisuus, STM 2006:10) ilmeni, että Helsingissä 57 % perhepäivähoitopaikkojen rakennuksista oli tehty palo- ja pelastussuunnitelma, Oulunsalossa vastaava osuus oli 36 %. Suurimpana huolena perhepäivähoidon turvallisuuden suhteen selvityksessä näyttäytyivät pihojen aitojen ja porttien puuttuminen sekä liikenne päivähoitopaikan lähettyvillä. (Mt., 36.)

Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteissa (Opetushallitus 2006, 22-23; 25-26) edellytetään, että perhepäivähoitaja osaa huolehtia perhepäivähoitokodin puhtaudesta ja turvallisuudesta sekä osaa järjestää asianmukaiset tilat lepoon, leikkiin ja ruokailuun. Hoitajan tulee myös osata suunnitella toimiva, oppimiseen innostava ja monipuolinen ympäristö sekä hyödyntää lähiympäristön mahdollisuuksia. Myös perhepäivähoidon tiloihin liittyviä edellytyksiä on jonkin verran käsitelty. Näkökulmina esiin nousevat turvallisuus, terveellisyys ja toiminnallisuus. Oleellista on myös se, että perhepäivähoidossa hyödynnetään lähiympäristöä oman ympäristön lisäksi. Lähipiirin ulkoilu- ja leikkialueet, kulttuuritarjonta, sosiaaliset verkostot, toimintaryhmät ym. muodostavat myös osansa lapsen varhaiskasvatusympäristöstä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes 2003/2005) korostetaan ympäristön osuutta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatusympäristö muodostuu fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuudesta ja siihen kuuluvat rakennetut tilat, lähiympäristö, psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä erilaiset materiaalit ja välineet.

2.5 Yksityinen perhepäivähoito osana palvelukenttää

Yksityistä perhepäivähoitoa järjestetään eri puolilla Suomea eri laajuudessa. Suurissa kaupungeissa sillä on enemmän merkitystä, kun taas pienemmissä kunnissa, joissa kunnallista päivähoitoa on riittävästi tarjolla, ei yksityistä perhepäivähoitoa ole paljoakaan.

Yksityistä perhepäivähoitoa järjestetään kunnan ostopalveluna ja yksityisen hoidon tuella. Ostopalveluna hankittu perhepäivähoito on järjestettävä samanlaisena palveluna kuin kunnallinen perhepäivähoito. Perheen yksityisen kotihoidon tuella hankkimaa perhepäivähoitoa kunnan tulee valvoa. Lapsen ja lapsiperheen kannalta kaiken kunnassa järjestettävän perhepäivähoidon tulee olla laadukasta ja lainsäädäntöä noudattavaa.

Yksityinen päivähoito on lähtökohtaisesti asiakkaan valitsema palvelumuoto, ja sen laadun valvonnassa asiakkaan vastuu korostuu. Kunnan päivähoidon järjestämisen kokonaisuuden kannalta on osana valvontatehtävää mielekästä seurata yksityisen perhepäivähoidon ohjauksen järjestämisen rakenteita.

Yksityisen perhepäivähoidon ohjaus vaihtelee paljon. Joskus yksityinen perhepäivähoito ei järjestä pedagogista ohjausta lainkaan. Viime vuosina on kuitenkin yleistynyt esim. käytäntö jonka mukaan yksityiset perhepäivähoitajat pääsevät mukaan kunnan järjestämiin koulutustilaisuuksiin ja kehittämisprosesseihin, joskin yksityisen palveluntuottajan vastuun nähdään yltävän myös näille alueille. (Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 9.8.1996/603). Yksityinen perhepäivähoitaja voi ammattitutkinnon suorittamista varten solmia oppisopimuksen yksityisyrittäjänä, mutta yhteistyötä kunnan kanssa tarvitaan esim. työpaikkaohjauksen, näyttöjen ja työssäoppimisen järjestämiseksi.

Yksityisen perhepäivähoidon johtamisen määrittely perhepäivähoidon esimiehen toimenkuvaan on valvonnan ja ohjauksen toteutumisen edellytys. Yksityisen perhepäivähoidon valvonnassa tarvitaan sisällöllisen ohjaukseen osaamista ja lisäksi tietoa yksityisyrittäjänä toimivan perhepäivähoitajan toiminnan valvontaan ja elinkeinonharjoittamisen eri puoliin. Lapsen kotona yhden perheen lasten kanssa työskentelevän yksityisen perhepäivähoitajan valvonnan ja ohjauksen määrittely ei nykylainsäädännön kannalta ole selkeää.

3 Perhepäivähoidon varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus perhepäivähoidossa muodostaa oman osansa kunnan varhaiskasvatusta ja noudattaa yhteisiä linjauksia ja suunnitelmia. Perhepäivähoidon varhaiskasvatus painottuu kuitenkin tiettyihin piirteisiin. Näitä ovat mm. pienessä ryhmässä tapahtuva kasvatuksen kokonaisvaltaisuus, lapsen oppimisen tukeminen kodin arkipäivän toiminnoissa, eri-ikäisten lasten lapsiryhmän vahva jäsenyys ja perheen kohtaamisen kokonaisvaltaisuus.

Varhaiskasvattajuus perhepäivähoidossa muodostaa myös omia ammatillisen osaamisen haasteitaan. Näistä keskeisimpänä on paljon pohdittu ammatillista kasvattajuutta kodinomaisessa ympäristössä.

3.1 Perhepäivähoitopedagogiikka[6]

Kasvatuksen kokonaisvaltaisuus on perhepäivähoidossa erityisen vahvaa, koska etenkin omassa kodissaan työskentelevä perhepäivähoitaja on mukana lapsen hoitopäivän kaikissa tilanteissa. Hänellä on näin ollen mahdollisuus havainnoida ja ohjata lasta monipuolisesti eri tilanteissa. Vuorovaikutus lapsen kanssa muodostuu näin monipuoliseksi ja läheiseksi. Perhepäivähoidossa lapsen kiintymyssuhteen rakentumiselle on hyvät mahdollisuudet.

Lapsiryhmän pienuus tuottaa kasvatukseen monia olennaisia piirteitä. Lapsen yksilöllinen huomioiminen on luontevaa, ja lapsen tavat tunnetaan hyvin. Pienessä vertaisryhmässä lapsi tulee hyvin kuulluksi. Pieni ryhmä tuottaa myös suunnitteluun joustavuutta. Lapsen ja perheen hyvä tuntemus lisää perhepäivähoitajan ymmärrystä lapsen kehitysolosuhteista. Perhepäivähoidossa lapsi kohdataankin yksilönä, ja hoitopäivän käytäntöjä on pyritty sopeuttamaan lapsen tilanteeseen eikä päinvastoin. Lapsi oppii myös toimimaan ryhmän jäsenenä, sekä omassa hoitoryhmässä että lähiympäristössä. Hoitoryhmään liittymistä tukee se, ettei pienessä ryhmässä ihmissuhteita ole suurta määrää. Lapset hyvin tuntevan perhepäivähoitajan läsnäolo ja tuki ovat myös suuri vahvuus ryhmätoiminnan taitoja opeteltaessa.

Perhepäivähoidossa lapsen oppiminen kytkeytyy kodin arkipäivän toimintoihin. Eri-ikäisten oppimiseen on paljon mahdollisuuksia toistuvissa, yhteisissä tilanteissa ruokailuun, hoivaan, leikkiin ja ulkoiluun liittyen. Pienessä lapsiryhmässä lapsia yksilöllisesti havainnoiva ja lasten kanssa koko ajan mukana oleva perhepäivähoitaja voi tukea lapsen havaintoja ja oppimisprosesseja monipuolisesti. Lapsilähtöiselle leikille perhepäivähoidon joustavassa toiminnassa on myös hyvä mahdollisuus.

Perhepäivähoidon lapsiryhmissä on yleisesti eri-ikäisiä lapsia hoidossa. Kun eri-ikäiset lapset toimivat yhdessä, saa lapsi toisaalta vahvistusta taidoilleen ja toisaalta haastetta kehittää uusia taitoja. Perhepäivähoidon kasvatustoiminnalle onkin ominaista eri-

---

[6] Perhepäivähoidon varhaiskasvatusta kutsutaan myös nimikkeellä Perhepäivähoitopedagogiikka (Esim. Karlsson, M. 2006.)

ikäisten osallistuminen toimintaan samanaikaisesti, ja tähän liittyen kasvatusta mukautetaan monipuolisesti lasten iän ja kehitystason mukaisesti.

Perhepäivähoitaja kohtaa myös lasten vanhemmat usein, omassa kodissaan työskentelevä hoitaja aina lasta tuotaessa ja hakiessa. Näin suhde ja tuntemus säilyvät tiiviinä. Perhepäivähoitaja ja kodinomainen hoitoympäristö ovat vanhemmille helposti lähestyttäviä. Usein perhepäivähoitaja tukeekin vanhempia kasvatustehtävässään esimerkillään lapsen kohtaamisessa, käytännön neuvoina ja ohjeina ja ennen kaikkea hyväksymällä heidät lapsensa tärkeimpinä ihmisinä.

Pienen ryhmän etuna on myös se, että lapsen on helppo orientoitua tilaan ja toimintaan, mikä tukee lasta esimerkiksi hoidon aloittamisen vaiheessa. Päivittäiset toiminnat toistuvat ajallisesti säännöllisesti, kodinomaiset tilat selkeästi erottuvina ruokailuun, leikkiin ja lepoon suuntautuvina tiloina tukevat tilaan orientoitumista. Hoitajan pysyvyys ja lapsiryhmän pienuus tukevat jatkuvuutta.

Perhepäivähoito on usein lapselle myös lähellä luontoa oleva toimintamuoto. Pienen ryhmän on helppo liikkua lähiympäristössä, ja luontokohteet ovat keskeinen osa varhaiskasvatusympäristöä. Lapset saavat monipuolisia kokemuksia luonnon ilmiöiden seuraamisessa, ja monet perhepäivähoitajat tutustuttavat lapset myös kotipuutarhassaan vuoden kiertoon.

3.2 Perhepäivähoitajan ammatilliset haasteet

Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteissa määritellään perhepäivähoitajan ammattitutkinnon suorittaneen ammattialaa ja ammattitaitoa seuraavasti:

> *"Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon suorittaneen työ on osa julkista tai yksityistä varhaiskasvatuksen alan toimintaa. Työ on vastuullista lasten varhaiskasvatusta, jota toteutetaan kasvatuskumppanuuden periaatteiden mukaisesti yhdessä lasten ja perheiden kanssa." (Oph 2006, 46).*

Koko perhepäivähoidon toiminta- ajan kasvattajuuteen liittyvät kysymykset ovat olleet keskeisiä perhepäivähoidon kehittämisen kysymyksiä (mm. Parrila 2002; Heinämäki 2002, Pelastetaan perhepäivähoito -hankkeen raportti). Keskusteluteemojen koonneissa (2006) vahvimmin tuotiin kehittämistarpeina esiin perhepäivähoitajien koulutus ja siihen liittyen ammatillisuus ja kasvattajuus. Keskustelua on käyty mm. kodinomaisuudesta ja sen eri ulottuvuuksista, kotiäitiyden ja ammatillisuuden yhdistymisestä, kasvattajaroolin kehittymisestä.

Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteissa perhepäivähoitajan kasvattajuuteen liitetään eettinen arvopohja ja lapsilähtöisyys. Lisäksi hoitajan katsotaan tarvitsevan monialaista tietoa: "varhaiskasvatuksen tukemisen, lapsen hoidon ja huolenpidon tietoa, kulttuurien tuntemusta sekä kasvatukseen ja hoitoon liittyvän palvelujärjestelmän ja tukitoimien tuntemusta." (Oph 2006, 46). Perhepäivähoidossa varhaiskasvatus kulminoituu perhepäivähoitajan kasvattajuuteen, kun etenkin hoitajan kodissa työskenneltäessä laajempi kasvattajayhteisö ei ole läsnä päivittäisessä työssä. Perhepäivähoitajat ovat kui-

tenkin kunnissa osana kasvattajayhteisöä, joka voi koostua esim. päivähoitoalueen tai koko kunnan perhepäivähoitajista, perhepäivähoitajatiimistä tai päivähoitoalueen koko henkilöstöstä. Tämä yhteisö on tärkeä reflektion tuki perhepäivähoitajan kasvattajuuden kehittymisessä.

Kodinomaisuus liitetään vahvasti perhepäivähoitoon, ja usein nimenomaan varauksettomasti myönteisenä piirteenä. Kodinomaisen ympäristön ja toiminnan sekä perhepäivähoitajan ammatillisuuden välistä suhdetta on perhepäivähoidon pedagogiikassa pohdittu paljonkin. Parrila (2002) liittää kodinomaisuuteen seuraavia ulottuvuuksia: *fyysinen* – kodinomainen ympäristö, *emotionaalinen* – kodinomainen rauhallinen ilmapiiri ja *toiminannallinen* – normaaliin kotiympäristöön liittyvät askareet ja rutiinit (Parrila 2002, 120; 176).

Perhepäivähoidon pedagogiikassa on usein nähty korostuvan lapsen näkökulma, koska pienen ryhmän yksilöllisyys mahdollistaa toiminnan joustavan sopeuttamisen. Pieneen ryhmään liittyy myös vahva vuorovaikutus, joka on varhaiskasvatuksen peruslähtökohtia. Toisaalta perhepäivähoidolle ominaisena ulottuvuutena korostetaan hyvää hoivaa ja perushoitoa, jota myös vanhemmat arvostavat. Ammattitutkinnon perusteissa todetaan, että perhepäivähoitaja:

> *"toimii yksilöllisesti lapsen kasvattajana päivän eri tilanteissa. Hän varmistaa lapsen emotionaalista ja fyysistä turvallisuutta kaikissa tilanteissa. Hän ohjaa lapsen kasvua leikin ja toiminnan avulla ikä- ja kehitystason mukaisesti. Lisäksi hän huolehtii lapsen tarvitsemasta hoivasta ja huolenpidosta. Hän huolehtii monipuolisesta ravinnosta, lapsen tarvitsemasta levosta, liikunnasta ja säännöllisestä päivärytmistä." (Oph 2006, 46.)*

Perhepäivähoitajan pedagogista toimintaa ja sen ohjausta pohditaan kunnissa paljonkin. Perhepäivähoidon esimiesten vastuualueet ovat usein niin suuria, että hoitajat eivät saa ohjausta: Esimiestä ei tavoita, kotikäyntejä tehdään liian vähän. Etenkin uuden hoitajan kehittymiselle ohjaus on olennaisen tärkeää, mutta esimiehet kokevat usein että siihen ei ole mahdollisuutta. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.) PERHO-hankkeessa[7] on kehitetty perhepäivähoidon pedagogista ohjausta ja työmenetelmiä siihen.

Perhepäivähoitajan kasvattajuuden vahvistaminen on selkeästi kehittämisen kohteena myös lukuisissa kehittämishankkeissa, joissa on usein painotusta koulutukseen. Kuntien kehittämissuunnitelmista koulutus mainittiin useimmin ensisijaisena kehittämistoimena, ja kehittämishaasteista yhtenä keskeisimpänä nähdään henkilöstön osaamisen ylläpitäminen. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet).

---

[7] PERHO -info

4 Perhepäivähoidon eri ulottuvuudet

Perhepäivähoito on moniulotteista, eri tahoihin kytkeytyvää toimintaa. Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteissa määritellään perhepäivähoitajan toimintaympäristö seuraavasti:

> *"Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon suorittanut työskentelee perhepäivähoidon toimintaympäristöissä. Perhepäivähoidossa tärkein yhteistyö tapahtuu lapsen ja hoitajan välillä. Keskeistä on myös yhteistyö vanhempien ja hoitajan välillä, hoitajan ja perhepäivähoidon ohjaajan sekä muiden kasvatusalan ammattilaisten välillä. Tärkeitä ovat myös lasten kontaktit lapsiin ja toisiin aikuisiin." (Oph 2006, 46.)*

Perhepäivähoidossa keskeistä on siis asiakkaan (lapsen ja perheen) kohtaaminen, ja samalla se on osa varhaiskasvatuspalveluiden järjestelmää omine ominaispiirteineen sekä työmarkkinoiden osa; ja lisäksi perhepäivähoitoon kohdistuu tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

4.1 Perheen kohtaaminen

Perheen kohtaaminen ja kasvatuskumppanuus koetaan perhepäivähoidossa vahvaksi ja luontevaksi, koska perheiden ja hoitajien välille syntyy päivittäisen kohtaamisen ja pienen ryhmän myötä läheisiä kontakteja (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Perheen kohtaamiseen perhepäivähoidossa kytkeytyy vahvasti hoitomuodolle ominainen kokonaisvaltaisuus. Sama hoitaja tietää koko lapsen hoitopäivän kulun ja tapahtumat, tiedon siirtoa ei tarvitse tehdä työtekijältä toiselle. Myös suhde vanhempiin on tasavertainen. Kasvatuskumppanuus toimii arkisella tasolla, jokapäiväisten kuulumisten vaihtamisena. Konkreettisina keinoina mainitaan mm. hoitosopimuksen laatiminen ennen hoidon aloittamista. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.)

Vahvuutena todetaan, että jos vanhemman kanssa saadaan toimiva keskusteluyhteys, vaikeistakin asioista keskusteleminen mahdollistuu. Hankaluuksina mainitaan sen sijaan, että perhepäivähoitajat eivät osaa perustella varhaiskasvatussuunnitelman tekemistä vanhemmille, ja vaikeiden asioiden esille ottaminen on hoitajille vaikeaa. Haasteena on myös se, miten kasvatuskumppanuus saadaan säilymään ammatillisena, kun suhde muuten on läheinen. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.) Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteissa tämä alue todetaan yhdeksi osaksi ammattitehtävää: Perhepäivähoitaja "*tukee vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja auttaa tarvittaessa heitä erilaisten palvelujen piiriin*" (Oph 2006,46).

Perhepäivähoidon ja perheen kohtaaminen on monipuolistunut viime vuosina, kun päivähoidon asiakasprofiilin monipuolistuminen ja yhä räätälöidymmät palvelut ovat tuoneet uusia tapoja kohdata. Vuorohoidon ja varahoidon järjestäminen tuo perheiden ja päivähoidon välille uudenlaisia tilanteita. Perheiden palvelutarpeet ovat moninaistuneet; kyse ei enää ole aina työssäkäyvien vanhempien lasten hoidosta vaan mukana ovat yhä selkeämmin päivähoidon kasvatuksellinen tehtävä ja myös perheen tukemisen näkökulma, joiden kautta moniammatillinen yhteistyö on laajentunut.

4.2 Perhepäivähoidon rooli varhaiskasvatuksessa

Perhepäivähoito on osa suomalaista varhaiskasvatuspalveluiden järjestelmää, eikä se perusteiltaan ja tavoitteiltaan poikkea muusta päivähoidosta. Lainsäädännössä lähinnä henkilöstön pätevyyttä ja lapsiryhmän koostumusta koskevat säädökset poikkeavat päiväkotihoidosta. Laki ja asetus ovat ylin, normitasoinen perhepäivähoitoa ohjaava taho. Valtionhallinnon informaatio-ohjaus (esim. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Stakes 2003/2005) kohdentuu samalla tavoin perhepäivähoitoon kuin muuhunkin varhaiskasvatukseen. Pedagogiset tavoitteet ja toiminta ovat yhtenäisiä; eroa toimintatavoissa on luonnollisesti hoitomuodon ominaispiirteisiin liittyen.

Päivähoito on osassa kuntia siirretty opetustoimeen (Päivähoidon hallinto kunnissa). Ohjausjärjestelmän kehittäminen tätä huomioimaan on hallinnon haasteena. Perhepäivähoidon muuhun arkitoimintaan tämä muutos ei tuottane suuria haasteita, jos ei mahdollisuuksiakaan. Muutoksesta ei vielä ole saatavilla koottua tietoa.

Perhepäivähoidossa toteutettuun varhaiskasvatukseen liittyy järjestelmätasolla joitakin ominaisia piirteitä. Perhepäivähoitajalta ei ole edellytetty laajaa ammatillista koulutusta, vaan alkuvaiheessa työhön tulleiden koulutustausta on voinut olla hyvinkin vähäinen. Ammatillista osaamista on oletettu vahvistettavan perhepäivähoidon ohjauksella. Käytännössä ohjaajien mahdollisuudet ohjaustoimintaan ovat olleet koko perhepäivähoidon olemassaolon ajan vaihtelevat ja heikohkot (ks. luku 2.3.3).

Perhepäivähoidon vahvuutena on usein pidetty joustavuutta sekä järjestelmän että yksittäisen hoitopaikan joustavuutena (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Perhepäivähoito on kunnissa voinut olla päivähoidon tarpeen tasaajana sekä kuntakohtaisesti että alueellisesti. Yksittäinen perhepäivähoitaja on myös voinut joustaa lapsen hoitoajoissa. Hoitopäivän sisällä lapsen tarpeen mukaisia joustoja on voitu tehdä helposti. Toisaalta joustavuus ja muutosherkkyys ovat vaikuttaneet siihen, että perhepäivähoidon suunnittelu niin järjestelmän kuin kasvatuksen osalta on voinut jäädä nopeasti muuttuvien tilanteiden kohtaamisen varjoon.

Perhepäivähoito on usein määrittynyt myös pienten lasten hoitomuodoksi. Perhepäivähoidon alkuvaiheessa tätä painotusta korostettiin sillä, että perhepäivähoidon vahvuuksina korostettiin hoivaa, kun päiväkodin vahvuutena arvostettiin virikkeellistä, ohjattua toimintaa. Nykyvaiheessa perhepäivähoito nähdään pienten hoitomuodoksi pääosin siksi, että vanhempien ja usein päivähoidon henkilöstönkin mielestä perhepäivähoidon pieni ryhmä ja kodinomainen hoitoympäristö soveltuvat erityisen hyvin pienen lapsen kasvatukseen (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet).

4.2.1 Perhepäivähoito osana palvelurakennetta

Perhepäivähoito on osa lapsiperheiden palveluverkostoa. Lasten päivähoidon tilannekatsauksen (2005) mukaan alle kolmevuotiaista lapsista suuri osa hoidetaan perhepäivähoidossa. Viimeistään 6-vuotiaat ovat kuitenkin nykyisin esiopetukseen osallistuessaan lähes kokonaan poissa perhepäivähoidosta. Pieniä koululaisia on perhepäivähoidossa jonkin verran, mutta heidänkin määränsä on koululaisten iltapäivätoiminnan myötä vähenemässä. 6-vuotiaita ja koululaisia on perhepäivähoidossa yhteensä n. seitsemän prosenttia perhepäivähoidon 38010 lapsesta. kun alle kolmevuotiaita on 14 209 ja 3 - 5-

vuotiaita 21 188. Erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus hoitolapsista on perhepäivähoidossa alle kaksi (1,8) prosenttia ja ryhmäperhepäivähoidossa alle neljä (3,8) prosenttia, kun se päiväkodeissa on lähes yhdeksän (8,9) prosenttia. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 12.) Vuorohoitoa keskitetään päiväkoteihin tai erillisiin vuorohoidon yksiköihin entistä enemmän. Nämä muutokset johtavat siihen, että perhepäivähoidon tehtäväksi palvelurakenteessa on yhä selkeämmin muotoutumassa pienten lasten varhaiskasvatus.

Perhepäivähoidon kehittämisjaoston kokoamien kuntakeskustelujen mukaan perhepäivähoito on monissa kunnissa jäänyt palvelurakenteessa irralliseksi, vaille suunnitelmallista yhteistyötä eri tahojen kanssa. On tavallista, että eri yhteistyötahojen kontaktit on kytketty päiväkotiin, mutta ei perhepäivähoitoon. Samalla tavoin perhepäivähoidon ominaispiirteisiin liittyvät mahdollisuudet ovat usein jääneet hyödyntämättä. Keskusteluissa todettiin, että yhteistyötä on neuvolan, kasvatusneuvolan, erityislastentarhanopettajien, seurakunnan kerhojen, koulun, sosiaali- ja perhetyön ja lastenvalvojan kanssa sekä kulttuuritoimen ja kirjaston kanssa. Monissa keskusteluissa yhteistyöstä puhuttiin toteamustasolla ja joissain sitä kuvattiin määritelmällä "*ei säännöllistä eikä sovittua, löyhää tilannesidonnaista"*. Joissain keskusteluissa sen sijaan todettiin, että yhteistyö toimii hyvin. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet.) Perhepäivähoitajan irtautuminen lapsiryhmästä on vaikeampi järjestää kuin päiväkodin kasvattajayhteisöstä irtautuminen, mikä ilmeisesti näkyy myös muihin palveluihin verkostoitumisen vaikeutena.

Päivähoidon palvelujärjestelmän sisällä yhteistyön todettiin lisääntyneen: Päivähoidolle on tehty yhteinen varhaiskasvatussuunnitelma, varahoitoverkosto yhdistää ja hoitajat tekevät sijaisuuksia päivähoidossa. Hallinnollisella tasolla ja esimiestehtävässä yhteistyö päiväkotien kanssa on lisääntynyt. (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet) Yhteistyö on kuitenkin edelleen kuntakohtaisesti vaihtelevaa.

Perheiden tukeminen on osa perhepäivähoitoon luontevasti liittyvää toimintaa. Perhepäivähoitoa on käytetty lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja lyhytaikaisena sijoituspaikkana. Kunnissa ei kuitenkaan ole laajemmin mietitty perhepäivähoidon laajempaa kytkemistä perheiden tukemiseen tai ennaltaehkäiseviin palveluihin (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet). Päivähoidon kehittämishankkeissa ja –kokeiluissa on liitetty myös perhetyön ja päivähoidon toimintamuotoja yhteen, ja perhepäivähoidossa tälle toiminnalle on hyvät edellytykset.

4.2.2 Perhepäivähoito osana kunnan varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatussuunnitelma oli syksyllä 2005 laadittu tai valmisteilla yli yhdeksässäkymmenessä (92) prosentissa kunnista (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 51). Näissä suunnittelun prosesseissa perhepäivähoito on pääsääntöisesti ollut mukana. Osassa kuntia on laadittu kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan kuuluva erillinen perhepäivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma. Sen puuttuminen ei kuitenkaan osoita, että perhepäivähoito olisi jäänyt prosessin ulkopuolelle, vaan useissa kunnissa on tietoisesti tavoiteltu perhepäivähoidon ja päiväkotihoidon entistä yhtenäisempää suunnitteluprosessia. Perhepäivähoidon kehittämisjaosto ei tämän vuoksi nähnyt tarpeelliseksi perhepäivähoidon erillisten suunnitelmien lukumäärän kartoittamista. Joissain kunnissa perhepäivähoidon roolia päivähoitopalveluissa on eri suunnitelmissa ja strategioissa linjattu

esim. pienten lasten hoitomuodoksi, kokopäivähoitoa tarvitsevien lasten hoitomuodoksi jne.

Kuntakeskusteluissa (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet 2006) ilmeni, että vain harvassa kunnassa perhepäivähoidolle on laadittu omia strategioita tai linjauksia. Tämä on perusteltua ja luontevaa, kun päivähoidon eri muotojen yhteistyötä on kehitetty esim. ohjauksen aluemallina. Sen sijaan on yllättävää, että moniin kautta Suomen jo pitkään samankaltaisina tunnistettuihin perhepäivähoidon kehittämistarpeisiin ei ole suunnitelmallisesti tartuttu. Esimerkiksi perhepäivähoitajien ikääntyminen ja uusien hoitajien saatavuus on ollut keskeinen haaste jo vuosia, mutta vain harvassa kunnassa on lähdetty systemaattisesti kehittämään rekrytointia. On voitu yleisesti todeta, että perhepäivähoitoa pyritään säilyttämään ja / tai lisäämään, mutta keinoja ja välineitä ei juuri ole esitetty.

Perhepäivähoidon suunnittelu yleensäkin on satunnaista ja jää nopeasti muuttuvan, joustavan toiminnan organisoinnin kiireessä lähinnä olemassa olevaa tilannetta toteavaksi kartoittamiseksi (Heinämäki 2006). Perhepäivähoidon rooli joustonvarana korostuu, kun se ei suunnittelun puuttuessa saa itsenäistä roolia ja asemaa kunnan palveluissa. Strategisen suunnittelun puuttuminen tulee näkyväksi etenkin kunta- ja palvelurakenneuudistuksen myötä tehtävissä palvelujen järjestämisen muutoksissa. Joustavana puskurina toimiminen ei tuota tietoa ja arviointia siitä, mihin suuntaan toimintaa tulisi strategisesti ohjata ja suunnata.

Päivähoidon eri muotojen tarjontaa säädellään kunnissa usein myös taloudellisin perustein. Näitä perusteita ei aina ole muodostettu kattavalla kustannuslaskennalla. Eri hoitomuotojen kustannuksia arvioitaessa tarkastellaan kustannuseroja usein hoitopäivän tai -paikan hintoja vertaillen. Perhepäivähoidon arvostus on voinut perustua pääosin sen edullisuudelle, ja monissa kunnissa painotusta on siirretty päiväkoteihin kun hoitopäivien hinnat eri hoitomuodoissa ovat tasoittuneet. Perhepäivähoidon toiminnan ominaispiirteisiin liittyen kustannusrakenne tulisi huomioida monipuolisesti, jotta hoitomuotojen kustannukset olisivat vertailukelpoisia.

Joitakin esimerkkejä tästä monipuolisesta tarkastelusta ovat seuraavat:

- Perhepäivähoidon ja päiväkodin ryhmien muodostamista säätelevä aikuisten ja lasten suhdeluku nähdään usein perhepäivähoidon osalta kustannustasoa nostavana tekijänä. Jos kuitenkin vertailulaskenta tehdään lasten ikärakenteen huomioivilla suhdeluvuilla (alle 3v, 3 - 6 v. jne), muodostuvat kustannukset tasaveroisimmaksi*.
- Henkilöstön ja lasten lukumääriä vertailtaessa ulkopuolelle jäävät esim. muualta tuotavan ruokapalvelun ja / tai puhtaanapidon henkilötyövuodet. Hoitajan kodissa annettavassa perhepäivähoidossa näitä henkilötyövuosia ei yleensä ole.
- Kuntien kustannuslaskennan erilaiset periaatteet eivät aina mahdollista eri päivähoitomuotojen kustannusten vertailua. Perhepäivähoidon kustannuskorvauksen järjestelmällä korvataan perhepäivähoitajalle sitä, että kunta käyttää palvelujen tuottamiseensa perhepäivähoitajan kotia, eikä investointikuluja tällöin synny.
- Palkkauksen kehittämiseen voitaisiin suunnata kunnissa voimavaroja, jos kustannusrakenne tehtäisiin kokonaisuudessaan läpinäkyvämmäksi. Palkkauksen kehittäminen voitaisiin myös nähdä monipuolisemmin. Mahdollisia keinoja olisi esim. työsuhdeasunto, kun perhepäivähoitajalla ei ole oma kotia johon voi ottaa hoitolapsia.

* Hoidossa olevien lasten määrää eri hoitomuodoissa tarkasteltaessa (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006) henkilöstön ja lasten suhdeluku on perhepäivähoidossa 4,01, ryhmäperhepäivähoidon 3,75 ja päiväkodissa 5,26. Kun lasten määrä muutetaan ikävakioiduksi siten, että kaikissa hoitomuodoissa 1 alle 3-vuotias lasketaan kertoimella 1,75 (joka vastaa päiväkodissa 1 kasvattajan ja 4 lapsen suhdelukua verrattaessa 3 - 5-vuotiaiden suhdelukuun 1:7), muuttuvat suhdeluvut seuraavasti: perhepäivähoidossa 5,14, ryhmäperhepäivähoidossa 4,75 ja päiväkodissa 5,86 lasta / kasvattaja. Henkilöstön määrissä ei ole huomioitu siivous- ja ruokahuollon ostopalveluita. (Taulukko 2).

Hoitomuoto	**Henkilöstö**	**Todellinen lasten määrä / henkilöstön jäs.**	**Ikävakioitu lasten määrä / henkilöstön jäs.**
Perhepäivähoito	9 477	4,01	5,14
Ryhmäperhepäivähoito	3 736	3,75	4,75
Päiväkoti	24 269	5,26	5,88

Taulukko 2. Päivähoidossa olevien lasten määrät suhteessa henkilöstöön todellisen ja ikävakioidun lasten määrän mukaan.

4.2.3 Perhepäivähoito lapsen päivähoitoryhmänä

Perhepäivähoidossa lapsiryhmä rakentuu suhdeluvulla 1 aikuinen / 4 lasta. Suhdeluvun perusteena on se, että perhepäivähoidossa on usein pieniä lapsia hoidossa. Suurempi suhdeluku ei ole lapsen edun kannalta perusteltu. Perhepäivähoidon suhdeluvun mukaista ryhmäkokoa muutettiin vuonna 1986 päivähoitolain muutoksella siten, että perhepäiväkodissa voitiin hoitaa viidentenä lapsena sellaista oppivelvollisuusikäistä lasta, joka ennen koulunkäynnin aloittamista oli ollut hoidettavana samassa perhepäiväkodissa. Vuoden 1990 asetusmuutoksella tämä mahdollisuus ulotettiin myös esiopetukseen osallistuvaan lapseen. Näillä muutoksilla tähdättiin siihen, että varmistettiin lapselle mahdollisuus jatkaa tutussa perhepäivähoitopaikassaan.

Käytännössä on esitetty aloitteita siitä, että viides lapsi voisi olla joku muukin osahoitoinen kuin esiopetukseen tai kouluun osallistuva. Aloite perustuu siihen, että esioppilaita ja koululaisia ei juuri enää ole tulossa perhepäivähoitoon. Myös lasten lisääntyneet vaihtelevat hoitoajat ovat lisänneet tarvetta lisätä esioppilaan tai koululaisen osapäiväpaikan käyttämiseen myös muiden osa-aikaisessa hoidossa olevien lasten sijoittamiseen, jotta perhepäivähoitajalle muodostuisi täysi lapsiryhmä palkkauksen perusteeksi.

Perhepäivähoidon pieni ryhmä ja sen myötä läheisiksi muodostuvat yhteistyösuhteet vanhempien kanssa tuovat oman näkökulmansa perhepäivähoidon ryhmäkokoon. Joustoa em. osa-aikaisen paikan käyttämisestä toivotaan esim. tilanteessa, jossa halutaan

varmistaa jo aikaisemmin hoidossa olleen lapsen ja / tai sisarusten sijoittuminen samaan hoitopaikkaan.

Käytännössä on esitetty myös toiveita siitä, että perhepäivähoidossa suhdeluku voisi olla 1 aikuinen / 5 lasta. On nostettu esiin tilanne, jossa perhepäivähoidossa on vain yli 3- vuotiaita lapsia ja pohdittu sen vaikutusta ryhmäkokoon. Samalla on keskusteltu siitä, miten ryhmäperhepäivähoidon suhdeluvussa olisi huomioitava, jos perhepäivähoitajien vastuulla ei enää ole ruoanvalmistus ja siivous (esim. ryhmäperhepäiväkodissa). On myös esitetty, että ammattitutkinnon suorittanut perhepäivähoitaja voisi hoitaa 5 lasta.

Pohdintaa herättää myös perhepäivähoidon lapsiryhmän ikärakenne. Aikuinen/lapsi - suhdeluku on päiväkodissa kiinnitetty lasten ikään. Perhepäivähoidossa suhdeluku on sama lasten iästä riippumatta. Ryhmän koko ei kuitenkaan ole toiminnallisesti ainoa perhepäivähoidon laatuun vaikuttava tekijä, vaan lisäksi tulisi huomioida ryhmän ikärakenne. Vaikka suhdeluku mahdollistaa neljän pienen lapsen sijoittumisen yhden hoitajan lapsiryhmään, ei usean alle kaksivuotiaan sijoittamista samaan ryhmään voida pitää tarkoituksenmukaisena.

4.2.4 Ryhmäperhepäivähoito pohdinnan aiheena

Perhepäivähoidon ryhmien muodostumista koskevaa keskustelua hämmentävät erilaiset päivähoidon toteutusmuodot, joissa päiväkodin, perhepäivähoidon ja ryhmäperhepäivähoidon toimintaa järjestetään yhteisissä tiloissa tai jopa päivän mittaan samoissa tiloissa vaihtuvin hoitomuodoin, kun kunnat tavoittelevat joustavia ja yksilöllisiä ja samalla taloudellisia ratkaisuja. Toiminnan eri muodoilla ei välttämättä ole näkyvää tai vanhempien tiedostamaa eroa, ja perhepäivähoidolle ominainen toimintatapa voi olla täysin hämärtynyt. Kuitenkin toimintamuodon mukaan on noudatettava päiväkodin ryhmäkokosäännöksiä tai perhepäivähoidon säännöksiä, ei molempia. Ryhmäperhepäivähoidon järjestämisestä on edelleen erilaisia väärinymmärryksiä kentällä, mikä kertoo tämän toimintamuodon kehittämisen ja selkiyttämisen tarpeesta.

Ryhmäperhepäivähoidon toimitilat vaihtelevat suuresti. Ryhmäperhepäivähoitoa järjestetään yleisimmin kunnan järjestämissä tiloissa, joskin joitain muitakin ratkaisuja satunnaisesti käytetään. Ryhmäperhepäivähoidon yksiköitä on perustettu erilaisiin koulu- ja asuinkiinteistöihin tai päiväkotien yhteyteen, ja niiden pihaympäristöt ovat vastaavasti hyvin vaihtelevia (ks. luku 2.4.). Lääninhallituksiin on tullut jonkin verran yhteydenottoja koskien puutteellisia ryhmäperhepäivähoidon tiloja.

Perhepäivähoidon kehittämisjaoston omassa työskentelyssä sekä eri puolilta Suomea kootuissa keskustelumuistioissa (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet 2006) nousivat toistuvasti esiin ryhmäperhepäivähoidon kehittämisen osittain erilaiset lähtökohdat. Osassa kuntia lähiajan kehittämisnäkymät sisältävät ryhmäperhepäivähoidon toimipaikkojen lisäämistä, osassa vähentämistä. Ryhmäperhepäivähoidolle ominaiset vahvuudet ja toisaalta siihen liittyvät kehittämistarpeet mainittiin lähes samankaltaisina esille eri tahoilta ja eri näkökulmista. Tiivistettynä ne voidaan esittää seuraavasti:

Ryhmäperhepäivähoidon etuina ja vahvuuksina nähdään usein jokin seuraavista; eniten painottuvat joustavuus ja perhepäivähoitajan työolosuhteet.

- Kunnan kannalta ryhmäperhepäivähoito tarjoaa joustavan, nopeasti ja edullisesti perustettavan ja purettavan päivähoidon muodon palvelutarpeen täyttämiseksi ja ammattitaitoisen henkilöstön tarkoituksenmukaiselle sijoittamiselle kunnan eri alueille.
- Perhepäivähoitajalle ryhmäperhepäivähoito tarjoaa monipuoliset työskentelymahdollisuudet. Nuorilla hoitajilla ei aina ole omaa kotia käytettävissä, tai eri elämäntilanteissa oman kodin ja perheen sitominen työympäristöön on hankalaa.
- Perheille ryhmäperhepäivähoito tarjoaa turvatun hoitoympäristön, kun hoitajan poissaolot eivät pakota vaihtamaan hoitopaikkaa. Myös neutraali, kunnan tiloissa toteutettu, silti kodinomaisissa puitteissa toimiva hoitomuoto voi olla perheen toive.
- Lapselle ryhmäperhepäivähoito tarjoaa pienen ryhmän ja silti monipuolisen vertaisryhmän ja hyvän jatkuvuuden myös varahoitotilanteissa.
- Pieni ryhmä on infektioherkille lapsille hyvä hoitomuoto.

Ryhmäperhepäivähoidossa kehittämistä vaativia teemoja tuli esille seuraavasti:

- Vuorohoidon keskittäminen ryhmäperhepäivähoitoon on tuottanut yksiköitä, joissa sekä lasten että aikuisten vaihtuvuus on päivittäin ja viikoittain suurta. Myös monien osa-aikaisten lasten sijoittaminen ryhmäperhepäivähoitoon on tuottanut suuria lapsiryhmiä. Vaikka lapset eivät olisikaan koskaan hoidossa samanaikaisesti -mikä sinänsä ei ole todennäköistä - muodostaa suuri vaihtuvuus jatkuvuudelle suuren uhan.
- Työ- ja hoitoajan yhteensovittaminen voi ryhmäperhepäivähoidossa olla hankalaa. Perhepäivähoitajan työaikalain mukainen työaika ei useimmissa yksiköissä mahdollista sitä, että koko päivähoitopäivän ajan aikuisten ja lasten määrä olisi suhdeluvun mukainen. Jos hoitopäivät jakautuvat pitkälle ajalle, ei säännöllisen työajan puitteissa voida välttää tilanteita, joissa esim. aamulla tai iltapäivän lopussa on yli 4 lasta yhden hoitajan kanssa.
- Yksiköiden kasvu on tuottanut perhepäivähoidon ominaisluonteen häviämistä. Osittain edellä mainitusta työaikakysymyksestä johtuen ryhmäperhepäivähoidon yksiköt ovat usein 3 tai useamman hoitajan yksiköitä. Tämän muodon vallitsevuus on hämärtänyt ryhmäperhepäivähoidon määritelmää ja tuottanut yksiköitä, joiden toiminnassa on enemmän päiväkoti- kuin perhepäivähoitotoimintaa muistuttavia piirteitä (esim. lasten määrä, aikuisten työvuoron mukainen läsnäolo, ruoka- ja siivouspalvelun ostaminen yksikön ulkopuolelta).
- Pedagoginen, pitkäjänteinen kehittäminen on usein jäänyt vähäiseksi, kun tilanteet ja toiminta muuttuvat nopeasti. Myös perhepäivähoitajien osaamisen vahvistaminen niin, että he osaisivat toimia työtiiminä ja -yhteisönä, on usein jäänyt vähäiseksi.

Kunnissa ryhmäperhepäivähoitoon liittyykin nykyisin edellä olevan kaltaista ristiriitaista pohdintaa. Joustava hoitomuoto ei aina ole edullisin; ryhmäperhepäivähoidon aikuinen - lapsi -suhdeluku ei mahdollista esim. epätyypillisten hoitoaikojen toteuttamista taloudellisesti. Vuorohoitopainotteisten ryhmien kokemukset ovat usein kielteisiä niin henkilöstön kuin perheidenkin näkökulmasta. Lisäksi em. työyhteisössä toimimisen kysymykset voivat sitoa paljonkin esimiehen / ohjaajan aikaa.

Ryhmäperhepäivähoidon ongelmaksi on muodostunut sen vahvana puolena pidetty joustavuus. Joustavuutta toteutetaan joskus myös säännösten vastaisesti, esim. päiväkodissa toteutetaan sekä päiväkoti- että perhepäivähoitoa samoissa toimintatiloissa, käytännössä yhtenä yksikkönä toimien; tai samaan yksikköön perustetaan monta ryhmäperhepäivähoidon ryhmää jotka käytännössä toimivat kuin suuri päiväkoti. Ryhmäperhe-

päivähoidossa on myös tarpeettoman suuria yksiköitä, joissa vaihtuvan hoitoajan lapsia on kirjoilla paljon, ja väistämättä myös samanaikaisesti hoidossa olevien määrät ajoittain ylittävät suhdeluvun. Perhepäivähoidon ominaispiirteet ja vahvuudet eivät enää kaikissa ryhmäperhepäivähoidon yksiköissä toteudu, ja onkin kyseenalaista eroavatko ne päiväkotihoidosta muutoin kuin henkilöstön koulutuksen osalta.

Perhepäivähoitoa säilyttävien ja samalla toiminnallisesti hyvien ryhmäperhepäivähoidon järjestämistapojen löytäminen on vaikeaa. Ryhmäperhepäivähoidon vahvuutena on päiväkotia pienempi ryhmäkoko, mutta samalla se on kunnille kalliimpi vaihtoehto.

4.2.5 Erityinen tuki perhepäivähoidossa

Kun erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä päivähoidon lapsista keskimäärin on n. 7%, niin perhepäivähoidon lapsista 1,8% on erityistä tukea tarvitsevia, ja ryhmäperhepäivähoidossa heitä on 3,8 %. Päiväkodeissa erityistä tukea tarvitsevia lapsia on 8,9 % lapsista. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 47.)

Perhepäivähoidossa erityistä tukea tarvitsevien lasten suhteellisen osuuden pienuus selittyy pääsääntöisesti kahdella tekijällä:

1) Erityistä tukea tarvitsevat lapset on kunnissa valtaosin ohjattu päiväkoteihin. Tähän on ohjannut sekä Sosiaalihallituksen yleiskirje- ohjeistus 1970-luvulta ("*Lapsi sijoitetaan ensisijaisesti lähimpään tavalliseen päiväkotiin, toissijaisesti perhepäivähoitoon tai erityispäiväkotiryhmään*") että edelleen yleisesti lääketieteellisten lausuntojen sisältämä yleinen ohjaus päiväkotiin.
2) Perhepäivähoidossa olevaa lasta ei yleensä määritellä erityistä tukea tarvitsevaksi, ellei hänellä ole tuen tarpeen määrittelevää lausuntoa ja/ tai kuntoutustoimia. Määrittelyyn liittyy usein myös ns. kahdenpaikkaisuus. Perhepäivähoidossakin on kuitenkin myös lapsia, joilla hoitaja tunnistaa tuen tarpeen, mutta lasta ei useinkaan esim. tilastoinnissa määritellä tukea tarvitsevaksi.

Vuoden 1998 tilastoissa KTV ilmoitti, että perhepäivähoitolapsista alle 1 % oli erityisen tuen tarpeessa, joten tässä suhteessa tukea tarvitsevien lasten lisääntyminen perhepäivähoidossa (perhepäivähoito ja ryhmäperhepäivähoito mukaan lukien) on ilmeistä. Tähän kehitykseen on johtanut mm. päiväkotien kuormittuminen erityistä tukea tarvitsevien lasten määrän kasvaessa; etenkin kunnissa joissa perhepäivähoito on kattavin hoitomuoto. Lisäksi perhepäivähoitajien lisääntynyt koulutus ja osaaminen sekä ympäristön lisääntynyt tietoisuus siitä on mahdollistanut erityisen tuen järjestämistä perhepäivähoidossa. Erityistä tukea perhepäivähoidossa on lisännyt myös erityislastentarhanopettajan konsultoinnin laajeneminen myös perhepäivähoitoon useissa kunnissa. samoin kuin ryhmäperhepäivähoidon ryhmän ja henkilöstörakenteen tuomat laajemmat mahdollisuudet. Jonkin verran vaikutusta voi olla myös sillä, että erityisen tuen tarpeen määrittely on vähitellen laajenemassa lääketieteellisestä arvioinnista sisältämään myös kasvatukselliset ja sosiaaliset tuen tarpeet.

Päivähoitolain ja -asetuksen (Laki lasten päivähoidosta 36/1973;7 §; Asetus lasten päivähoidosta 239/1973, 8 §) mukaan erityistä hoitoa tarvitsevaa lasta hoidettaessa on kuntoutuksen ja kasvatuksen yhteen sovittamiseksi laadittava suunnitelma ja erityistä hoitoa tarvitseva lapsi on huomioitava lapsiryhmän koossa ja / tai henkilöstön määrässä (avustaja). Säännökset ovat samanlaiset sekä päiväkoti- että perhepäivähoidon osalta.

Mikäli perhepäivähoidossa hoidetaan erityistä tukea tarvitsevaa lasta, lapsiryhmää voidaan tarvittaessa pienentää. Lapselle voidaan myös sijoittaa ryhmään avustaja. Avustajaa käytetään perhepäivähoidossa melko vähän, mutta tämä tukitoimi on yleistymässä tukea tarvitsevien lastenkin lisääntyessä. Lasta voidaan myös hoitaa hänen omassa kodissaan (ks. luku 2.2.3.).

Perhepäivähoidossa erityisen tuen vahvuutena nähdään yleisesti ryhmän pienuus, mikä mahdollistaa yksilöllisen tukemisen ja hyvän vuorovaikutuksen ryhmässä. Perhepäivähoidon eri muodoissa erityisen tuen järjestämisen haasteet ja mahdollisuudet painottuvat eri tavoin. *Perhepäivähoitajan kodissa* annettavassa perhepäivähoidossa lapsiryhmän pienuus ja saman hoitajan läsnäolo päivän eri vaiheissa ja eri kasvatustilanteissa mahdollistavat hyvän tuen lapselle. Ryhmän pienuudesta johtuen voi kuitenkin olla myös vaikea järjestää lapselle häntä tukevaa vertaisryhmää. Hoitajan osallistuminen yhteistyöhön ja koulutukseen voi olla vaikea järjestää. *Ryhmäperhepäivähoidossa* vertaisryhmän muodostumisessa on useampia vaihtoehtoja, ja myös hoitajan irrottaminen koulutuksiin ym. on mahdollista. Yksilöllisen ohjauksen toteuttamista ryhmässä tulee kuitenkin suunnitelmallisesti tukea. *Lapsen omassa kodissa* päivähoidon vertaisryhmä jää yleensä toteutumatta. Kotona hoitaminen mahdollistaa kuitenkin päivän rakenteen ja ympäristön vakiinnuttamisen ja / tai apuvälineiden joustavan käytön.

Viime vuosina lasten tuen tarpeiden rinnalle on voimakkaasti noussut perheiden tuen tarve. Perhetyön ja päivähoidon vahvempaa yhteistyötä viriteltäessä on esim. pohdittu mahdollisuutta toteuttaa ryhmäperhepäivähoitoa siten että se toimisi perhetyön tukitoimena.

Perhepäivähoidossa erityislastentarhanopettajan konsultaatio ja ohjaus olisi tärkeää sekä lasten erityisen tuen tarpeen tunnistamiseksi että tukea tarvitsevien lasten ohjauksen varmistamiseksi. Perhepäivähoitajia tulee myös tukea kasvatuskumppanuuden kehittämisessä siten, että heitä rohkaistaan ottamaan puheeksi vaikeitakin asioita vanhempien kanssa. Erityislastentarhanopettajia on kuitenkin käytännössä vain suurimmissa kunnissa, eikä käytännössä niissäkään kaikissa ohjaus ulotu perhepäivähoitoon. 40 % kunnista ilmoittaa, että erityislastentarhanopettajan palveluita ei ole lainkaan saatavilla, 24 % ilmoittaa että niitä ei ole riittävästi (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2006, 41).

Ohjauksessa tulee myös arvioida erityisen tuen järjestämisen edellytykset perhepäivähoidossa systemaattisin menetelmin. (esim. Heinämäki 2005). Perhepäivähoidon vahvuudet erityisen tuen järjestämisessä tulisi nostaa näkyvämmin esiin, mutta perustellusti ja toimintamalleja rakentaen.

Kehittämistarpeina nähdään erityisen tuen rakenteiden ulottaminen perhepäivähoitoon. Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset (2002) ohjaavat päivähoitoon, jossa lapsi saa tarvitsemaansa tukea mahdollisimman pitkälle tavallisten kasvatuspalvelujen osana. Tätä inklusiivista näkemystä voidaan kuvata siten, että jokainen lapsi menee hoitoon sinne minne menisi ilman tuen tarvettaankin, mikä korostaa perhepäivähoitoon ulottuvan tuen tarpeellisuutta. Monessa kunnassa perhepäivähoito kattaa suuren osan päivähoidon hoitopaikoista. Näin ollen on väistämätöntä että erityisen tuen tarvetta kohdataan myös perhepäivähoidossa, ja tätä varten on varattava osaamista ja tukirakenteita.

4.3 Perhepäivähoito työmarkkinakysymyksenä

Perhepäivähoito on muodostanut naisten kotona tehtävästä hoivatyöstä julkisen palvelutehtävän. Työsuhdetta on sävyttänyt mahdollisuus hoitaa oma lapsi kotona itse, mikä on osaltaan vaikuttanut monen perhepäivähoitajan ammatinvalintaan. Työmarkkinakysymyksenä perhepäivähoito on omaleimainen ja sisältää monia erityispiirteitä, joista merkittävimmät liittyvät omassa kodissaan työskentelevän perhepäivähoitajan kotityöntekijän asemaan ja palkkauksen kytkeytymiseen hoidettavien lasten määrään. Viimeksi päättyneellä neuvottelukierroksella perhepäivähoitajan palkkausjärjestelmään on tullut suuria uudistuksia, ja sopijaosapuolet selvittävät parhaillaan yhdessä kuntien tapaa soveltaa uutta järjestelmää ja ratkaisujen vaikutusta perhepäivähoitajan työolosuhteisiin.

Perhepäivähoidon kehittämisen alajaosto ei pyri osallistumaan työmarkkinaosapuolten työsuhteen ehdoista käymiin neuvotteluihin, vaan tässä raportissa työmarkkinakysymyksiä tarkastellaan perhepäivähoidon säilyttämisen ja kehittämisen näkökulmista, erilaisten kuntien kokemusten perusteella. Perhepäivähoidon säilyttämisen ja / tai vahvistamisen keskeisiä edellytyksiä on, että perhepäivähoito tarjoaa turvallisen toimeentulon, ja että työsuhteen ehdot tukevat perhepäivähoitajaksi ryhtymistä. Tässä raportissa ei perhepäivähoitajan työsuhteen ehtoja käsitellä kattavasti, vaan nostetaan esiin erityisesti perhepäivähoidon säilyttämisen edellytyksenä nähtyjä teemoja.

Perhepäivähoitajan palkkaus on kaikissa vaiheissaan kytkeytynyt hoidossa olevien lasten määrään. Nykyisin perhepäivähoitajan palkka määräytyy kunnan käyttöönsä varaamien hoitopaikkojen mukaan. Kuntakentällä palkkauksen yksinkertaistamista ja vakauttamista toivotaan edelleen lisää (Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet) mahdollisimman samankaltaiseksi kuin KVTES:in yleiset työehdot. Palkkausta on jatkuvasti pyritty kehittämään siten, että sitä koskevat määräykset olisivat mahdollisimman yksinkertaisia ja selkeitä, ilman monia muuttujia ja seurattavia asioita. Tällä pyritään perhepäivähoitajan palkan vakauttamiseen ja turvallisuuteen, ja myös palkanlaskennan helpottamiseen ja siten esimiehen vapauttamiseen muihin tehtäviin.

Kuntien käytännöt vaihtelevat vielä jonkin verran mm. tehtävien vaativuuden arvioinnissa ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioimisessa. Työaikalain piiriin kuulumattomuus korostuu, kun perhepäivähoidon tehtäviin alkaa liittyä yhä enemmän muita tehtäviä lasten hoidon lisäksi (esim. päivähoidon suunnittelu- ja kehittämistehtävät, koulutus, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö) Nykykäytännössä työaikaa on vain se aika jonka lapset ovat hoidossa. Koulutuksen - erityisesti ammattitutkinnon suorittamisen-huomioimista palkkauksessa toivotaan myös.

Eri päivähoitomuotojen lisäämistä tai vähentämistä on kunnissa usein perusteltu k.o. muotojen edullisuudella tai kalleudella. Päivähoitomuotojen arvioinnissa tulisi kuitenkin aiempaa enemmän huomioida laadulliset perusteet ja ne vahvuudet, joita kukin hoitomuoto pystyy tarjoamaan. Mitään hoitomuotoa ei kunnassa voida arvottaa pelkästään taloudellisin perustein, vaan arvioinnissa on huomioitava varhaiskasvatuksen järjestämisen tavoitteet. Lähtökohtana on pidettävä, että haluttu hoitomuoto halutaan ylläpitää vaikka se olisi hieman kalliimpaakin.

4.4 Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta

Perhepäivähoidosta on tehty vain vähän tutkimusta. Väitöskirjana on julkaistu 2002 Sanna Parrilan tutkimus perhepäivähoidon laadusta (Parrila 2002) ja 2006 Marjo Metsomäen lasten ja aikuisten kohtaamisia ryhmäperhepäivähoidon ruokailutilanteissa kuvaava tutkimus. Jonkin verran on tehty myös pro gradu -tutkimuksia. Viime vuosina perhepäivähoito tutkimusaiheena on yleistynyt, ja parhaillaan työn alla on ainakin kaksi perhepäivähoitoon liittyvää väitöskirjaa (Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta)

Perhepäivähoidon kehittämistoiminta on myös ollut melko vähäistä. Hallitusohjelmassa, sosiaalialan kansallisessa kehittämisohjelmassa ja monien alueellisten sosiaalialan osaamiskeskusten toimintaohjelmissa on kuitenkin viime vuosina nostettu perhepäivähoito yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi, ja useita alueellisia kehittämishankkeita on toteutettu tai parhaillaan käynnissä. Näille hankkeille on ominaista perhepäivähoitajien koulutuksen sekä ohjauksen kehittäminen (Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta).

On kuitenkin huomioitava, että perhepäivähoidossa toimintamuotojen ja uusien työmuotojen kehittämiseen suuntautuvaa kehittämistä on tehty paljonkin, myös ilman erillisiä kehittämishankkeita ja -projekteja. Kunnissa on jatkuvasti kehitetty toiminnan, ohjauksen ja koulutuksen uusia muotoja, joita ei kuitenkaan aina ole saatu jaettua laajemmalle.

Valtakunnallinen PERHO-hanke 2004 - 2006 kehittää perhepäivähoidon ohjausta. Hankkeen toteuttamat valtakunnalliset seminaarit sekä niihin liittyvät julkaisut ovat tuoneet tietoa perhepäivähoidon kehittämisestä kaikkien ulottuville. (Parrila 2005; Parrila 2006 a).

5 Yhteenveto ja linjaukset

Perhepäivähoitoa tulee kunnissa kehittää vanhempien toiveen mukaisessa laajuudessa ja muodossa siten, että perhe itse voi lapsen iästä riippumatta valita hoitomuodon.

Perhepäivähoidon vahvuuksia ovat pienen ryhmän tuoma rauhallisuus, kokonaisvaltaisuus ja yksilöllisyys sekä ammatillisen kasvattajan toteuttama laadukas varhaiskasvatus eri-ikäisten lasten ryhmässä. Perhepäivähoidossa hoitajan ja lasten välille rakentuu vahva suhde, koska hoitaja on läsnä päivän eri tilanteissa; hoitajan kodissa annettavassa perhepäivähoidossa koko lapsen hoito-päivän. Lisäksi perhepäivähoidossa on mahdollisuus tutustua hyvin lapsen perheeseen ja tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

Hoitomuotona perhepäivähoito on joustava ja muuntautumiskykyinen tapa järjestää varhaiskasvatuspalveluita. Perhepäivähoidolla voidaan vastata nopeasti muuttuviin palvelujen tarpeisiin sekä määrällisesti että laadullisesti. Perhepäivähoidossa kehitetään jatkuvasti uusia toimintamuotoja ja -tapoja vastauksena perheiden tarpeisiin. Hyvän varhaiskasvatuksen tarjoaminen lapselle edellyttää osaavaa henkilöstöä ja hyvin organisoitua ohjausta ja johtamista.

Ammattilaiselle perhepäivähoito tarjoaa itsenäisen ja monipuolisen työkentän, jossa on mahdollisuus käyttää ja täydentää omaa osaamistaan ja ammattitaitoaan. Perhepäivähoidossa on nykyisin myös valittavissa erilaisia toiminnan ympäristöjä. Perhepäivähoito on kehittynyt varhaiskasvatuksen ammatiksi. Joitain perhepäivähoidolle ominaisia työolosuhteiden kysymyksiä kehittämällä voitaisiin perhepäivähoitajien työssä jaksamista merkittävästi lisätä.

Perhepäivähoidon säilyttämisen ja kehittämisen kannalta ydinasia on perhepäivähoidon arvostus. Perhepäivähoitajalle hänen työnsä arvostus konkretisoituu asiakkaiden palautteen lisäksi hyvän ohjauksen kautta, mikä edellyttää laadukasta työskentelyä mahdollistavia olosuhteita myös esimiehen tehtävissä. Pedagogisen ohjauksen saaminen, koulutusmahdollisuus ja ammatillista kasvua tukeva toiminta työyhteisössä osoittavat työn arvostusta.

Hoitomuotona perhepäivähoidon arvostus näkyy sen osallisuutena yhteistyö - ja toimintasuhteissa ja perhepäivähoidon roolissa kunnan palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Yhteiskunnallisesti perhepäivähoidon arvostusta lisää sen näkyvyys, henkilöstön, viranomaisten ja median tapa tuoda perhepäivähoito hyvänä hoitomuotona esiin.

Perhepäivähoidon säilyttämiseen ja kehittämiseen tähdättäessä perhepäivähoidon alajaosto nostaa esiin joitain keskeisiä linjauksia ja toimenpide-ehdotuksia. Linjausten tausta ja perustelut on esitetty raportissa aiemmin. Linjaukset koskevat erityistä tukea perhepäivähoidossa, perhepäivähoidon esimiestehtäviä ja ohjausta, perhepäivähoidon ryhmäkokoa, ryhmäperhepäivähoitoa, työolosuhteiden kehittämistä, varahoitoa ja vuorohoitoa sekä perhepäivähoidon kehittämistä osana koko päivähoidon järjestelmää.

5.1 Erityinen tuki perhepäivähoidossa

Linjaus

Varhaiskasvatuksen linjaukset (2002) ohjaavat inklusiiviseen päivähoitoon, jossa jokainen lapsi menee hoitoon sinne minne menisi ilman tuen tarvettaankin. Tämä korostaa perhepäivähoitoon ulottuvan tuen tarpeellisuutta. Lapsen tulee saada tarvitsemaansa tukea ja ohjausta vanhempien valitsemasta hoitomuodosta riippumatta. Perhepäivähoitaja tarvitsee ohjaajan ja / tai erityislastentarhanopettajan tai muun asiantuntijan tukea lapsen erityisen tuen tarpeen kohtaamisessa perhepäivähoidossa. Erityisen tuen järjestämisen ja sen eri vaiheisiin liittyvä perhepäivähoitajan tukeminen ei välttämättä ole perhepäivähoidon esimiehen osaamis- ja työaluetta, mutta esimiehen yhtenä tehtävänä on varmistaa tuen ja ohjauksen mahdollisuus perhepäivähoitajalle.

Perhepäivähoidon vahvuudet erityisen tuen järjestämisessä tulisi nostaa näkyvämmin esiin, mutta perustellusti ja toimintamalleja rakentaen.

Toimenpiteet

Kunnassa tulee olla suunnitelmalliset ja selkeät rakenteet perhepäivähoidossa järjestettävää erityistä tukea varten, mikä tulee näkyä osana ohjauksen järjestelmää:

- Päivähoidon erityispalvelut tulee ulottaa perhepäivähoidon käyttöön.
- Perhepäivähoitajien erityisen tuen osaamista tulee vahvistaa koulutuksella ja työnohjauksella.

Lisäksi perhepäivähoidon mahdollisuuksia toteuttaa erityistä tukea tulee valtakunnallisesti systemaattisesti arvioida ja hyvistä käytännöistä tuottaa mallinnuksia.

5.2 Perhepäivähoidon esimiestehtävät ja ohjaus

Linjaus

Perhepäivähoidon esimiestehtävien ja ohjauksen muodot, tavat ja työtehtävät ovat hyvin monimuotoisia ja vaihtelevia, ja ne kaipaavat selkeyttämistä. Perhepäivähoidon esimiehen tehtäviin kuuluvat pedagogisen johtamisen ja ohjauksen lisäksi monenlaiset henkilöstö- ja taloushallintoon, asiakaspalveluun, päivähoidon kehittämiseen ja käytännön esimiestehtäviin liittyvät tehtävät. Parrilan (2005) selvityksen mukaan perhepäivähoidon esimiehet kokevat työnsä keskeisimpänä ongelmana ajan puutteen pedagogisen ohjauksen toteuttamiseen. Koko päivähoitokentän johtajuus kaipaa selkeyttämistä ja vahvistamista, niin myös perhepäivähoidon johtajuus.

Yksityisen perhepäivähoidon kokonaisvaltaista valvontaa ei voida toteuttaa ilman ohjauksellista sisällöllistä osaamista ja perhepäivähoidon lainsäädännön ja toimintamuotojen tuntemusta.

Toimenpiteet

Perhepäivähoidon esimiehen tehtävien mitoituksessa kunnassa on huomioitava sekä hallinnollisen ja johtajuuden että pedagogisen johtajuuden tehtävät siten, että pedagoginen ohjaus mahdollistuu. Tehtävien mitoituksessa on huomioitava ohjattavien toimintamuotojen erilaiset haasteet, ja kunnilla tulee olla käytettävissä riittävien resurssien lisäksi toimintamalleja sekä laatusuosituksia ohjausjärjestelmän mitoituksesta sekä muusta rakenteesta.

Pedagogisen johtamisen ja ohjauksen erilaisia muotoja ja menetelmiä tulee systemaattisesti kehittää ja dokumentoida, ja hyvien käytäntöjen jakamista on tuettava valtakunnallisesti.

Perhepäivähoidon esimiesten osaamista tulee tukea sekä perusopinnoissa että täydennyskoulutuksella.

Yksityisiä sosiaalipalveluita käsittelevää lainsäädäntöä tulee tarkentaa, jotta yksityisen perhepäivä-hoidon ohjaus- ja vastuukysymykset voidaan selkeyttää.

5.3 Perhepäivähoidon ryhmäkoko

Linjaus

Perhepäivähoidon kehittämisjaosto pitää suhdelukua 1:4 (½) lähtökohtaisesti hyvänä eikä näe tarvetta sen muuttamiseen. Ryhmän koon ohella perhepäivähoidossa tavoitteena on ikärakenteeltaan toimiva ryhmä, jossa ei ole liian montaa pientä lasta.

Toimenpide

Muutetaan päivähoitolakia siten, että viides eli osapäivähoitoinen lapsi voi olla muukin kuin esikoulu- ja kouluikäinen. Niissä tilanteissa, joissa omassa kodissaan työskentelevän perhepäivähoitajan lapsiryhmästä jo kaksi samanaikaisesti hoidossa olevaa on alle kolmevuotiasta, ns. viidennen, osapäivähoitoisen lapsen tulee olla vähintään 3-vuotias. Vastaavan ikärakenteen tulee toteutua myös ryhmäperhepäivähoidon ryhmässä eli kahden hoitajan yksikössä.

5.4 Ryhmäperhepäivähoito

Linjaus:

Ryhmäperhepäivähoitoon nykymuodossaan liittyy vahvasti sekä myönteisiä että kielteisiä piirteitä. Vahvuuksia ovat pienet, perhepäivähoidon omaiset ryhmät kahden hoitajan ryhmissä, perhe-päivähoitajan työuran vaihtoehtojen lisääminen sekä toiminnan joustava järjestäminen kunnissa. Heikkouksia ovat liian suuret, päiväkotitoimintaa vastaavat

lapsiryhmät, lasten hoitoaikojen ja työaikalain mukaisen työajan yhteen sovittamisen vaikeudet, liialliset lasten ja aikuisten vaihtuvuudet ryhmissä.

Ryhmäperhepäivähoidon järjestäminen edellyttää, että ryhmän lasten samanaikainen hoitoaika on toiminnallisesti sovitettavissa ryhmäperhepäivähoitajien työssäoloaikaan.

Ryhmäperhepäivähoidon järjestämisen muodot ja rakenteet kunnissa ovat hyvin vaihtelevia, eikä sen muotojen moninaisuus tässä vaiheessa vastaa perhepäivähoidolle asetettuja sisältö- ja kasvatustavoitteita.

Toimenpiteet

Sisällöllisesti järjestetään perhepäivähoidon (yhden hoitajan ryhmän) kaltaista toimintaa, ei päivä-kodin omaista.

Hallinnollisesti rajataan perhepäivähoidon määritelmä koskemaan kahden hoitajan ryhmiä ja todetaan kolmen hoitajan ryhmän noudattavan päiväkodin säännöksiä. Kahden hoitajan lapsiryhmää voidaan tarvittaessa (lasten hoitoaikojen niin edellyttäessä) täydentää varahoitajan työpanoksella työaikalainsäädännön ehtojen toteutumisen varmistamiseksi, mutta tällöin lapsiryhmää ei kasvateta kahden hoitajan ryhmästä.

Tarkemman kuvan saamiseksi nykyisestä käytännöstä ja toiminnan kehittämisen mahdollistamiseksi Sosiaali- ja terveysminimisteriö laatii valtakunnallisen erillisselvityksen ryhmäperhepäivähoidon toimivuudesta ja muodoista sekä pedagogisesta sisällöstä.

5.5 Työolosuhteiden kehittäminen

Linjaus

Palkkaus on keskeinen tekijä perhepäivähoidon olemassaolon turvaamisessa osana kunnallista varhaiskasvatusjärjestelmää. Etenkin nuorten nykyistä aktiivisempaa hakeutumista perhepäivähoitajan ammattiin voidaan tukea palkkausjärjestelmän avulla. Palkkausjärjestelmän kehittäminen tulee nähdä osana perhepäivähoitajan työolosuhteiden kehittämistä. Myös muut työolosuhteet ovat merkittäviä alan vetovoimatekijänä ja perhepäivähoitajan työssä jaksamisessa. Näistä merkittävimmin korostuvat hoitajan saaman perhepäivähoidon ohjauksen laatu, työn organisointi ja työnohjauksen saamisen mahdollisuus. Mahdollisuus ammatilliseen koulutukseen on tärkeä osa työolosuhteiden kehittämistä.

Palkkausjärjestelmää on viime vuosina voimakkaasti kehitetty mutta edelleen suunnan tulisi olla kohti KVTES:n yleisiä määräyksiä. Palkkatasosta huolehtimisen lisäksi perhepäivähoitajien muiden työsuhteen ehtojen, mukaan lukien työperustainen sosiaaliturva, tulisi lähestyä muiden työntekijöiden työsuhde-ehtoja. Palkkausjärjestelmästä sopiminen on työmarkkinaosapuolten keskenään ratkaistava asia mutta perhepäivähoidon kehittämisen jaosto haluaa nostaa kysymyksen esille perhepäivähoidon jatkon turvaamisen näkökulmasta.

Toimenpiteet

Perhepäivähoitajan oikeus pedagogiseen ohjaukseen turvataan kunnan järjestelmässä.

Perhepäivähoidon henkilöstön ammatillisen koulutuksen suorittamista tuetaan ja lisäosaaminen huomioidaan mahdollisuuksien mukaan työtehtävien vaativuudessa.

Perhepäivähoidon kehittämisen alajaosto haluaa kiinnittää työmarkkinaosapuolten huomion perhepäivähoitajien palvelussuhteiden ehtojen kehittämiseen kohti KVTESin yleisiä määräyksiä.

5.6 Varahoito

Linjaus

Perhepäivähoidossa varahoidon järjestäminen on erityisen tärkeää, koska etenkin hoitajan kotona annettavassa perhepäivähoidossa tämä on vanhempien ja lasten kannalta keskeinen tekijä perhe-päivähoidon toimivuuden ja samalla haluttavuuden kannalta.

Myös varahoitoa järjestettäessä on huolehdittava, että päivähoitolain ja – asetuksen säädöksiä noudatetaan. Päivähoitosäädökset eivät mahdollista ryhmäkoon ylityksiä perhepäivähoidossa edes tilapäisesti. Varahoidon hyvä järjestäminen on tärkeää lapsen ja perheen lisäksi myös perhepäivähoitajan työolosuhteiden ja työssä jaksamisen kannalta.

Toimenpiteet

Varahoidon järjestäminen tulee kunnassa suunnitella ja organisoida riittävin resurssein. Tavoitteena on että varahoitopaikka on järjestetty pysyväksi niin, että se sovitaan lapselle heti hoitosuhteen alussa mahdollisuuksien mukaan vanhempien toivomalla tavalla heidän valitsemassaan hoitomuodossa. Esimerkiksi varahoidon määritteleminen kerta kerralta erikseen ei ole lapsen kannalta hyväksyttävä vaihtoehto.

5.7 Vuorohoito

Linjaus

Vuorohoito on yhteiskunnan rakenteiden muutosten johdosta lisääntynyt, mikä on koko päivähoidon rakenteiden ja järjestelmän kehittämisen ja uusien ratkaisujen hakemisen yhteinen kysymys. Lapsen kehityksen edellyttämän jatkuvuuden ja lapsiryhmän suunnitelmallisen toiminnan edellytyksien turvaaminen lapsiryhmää muodostettaessa ovatkin vuorohoidon yleisiä haasteita. Perhepäivähoidon ominaispiirteisiin ja pieneen lapsiryhmään liittyen on vuorohoitoa järjestettäessä huomioitava joitain erityisiä edellytyksiä.

Toimenpiteet

Vuorohoitoa perhepäivähoidossa järjestettäessä tulee varmistua seuraavista edellytyksistä:

- Vaihtuvia hoitoaikoja ei ole liian suurella osalla lapsiryhmää.
- Henkilöstörakenteessa otetaan huomioon lapsen tarve pysyviin ihmissuhteisiin.
- Vuorohoito perhepäivähoidossa pysyy selkeästi päivähoitotoimintana, eikä esim. yöhoito saa muodostua ns. sijaishoidon tyyppiseksi toiminnaksi.

5.8 Perhepäivähoito osana kunnan varhaiskasvatusta

Perhepäivähoidon kehittämisen haasteet heijastavat yleisesti varhaiskasvatuksen kentän haasteita sekä lapsiperheiden asemaa yhteiskunnassa. Monet tässä raportissa esiin tuodut kehittämisen tarpeet ovat osa laajempaa kokonaisuutta, joita ei voida yksinomaan perhepäivähoidosta käsin ratkaista, vaan tarkastelussa tulisi olla palvelukenttä ja lainsäädäntö laajemminkin. Tällaisia ovat esimerkiksi päivähoidon esimiestehtävät ja johtajuus, pedagoginen johtajuus ja ohjaus, kehittämisen ja osaamisen vahvistaminen osaksi toimintaa. Kokonaisvaltaista tarkastelua kaivataan myös päivähoidon muotojen ja rakenteiden arviointiin.

Perhepäivähoidon kehittämisjaosto ottaa kantaa koko päivähoidon eri muotojen ja määritelmien moninaisuuteen, jolla tavoitellaan sekä lapselle hyvää hoitoa että edullista hoitomuotoa. Nykyisellään päivähoidon monet järjestämistavat ja -muodot ovat hävittäneet alkuperäiset toimintamuodot ja samalla niille asetetut sisällölliset tavoitteet ovat osittain hämärtyneet. Toiminnan sääntelyssä hankaluutena on rajanveto siihen, mikä on perhepäivähoitoa ja mikä päiväkotihoitoa.

Eri muotojen yksityiskohtaisen määrittelyn sijaan perhepäivähoitojaosto esittää uudenlaista lähestymistapaa. Päivähoitoa järjestetään erityyppisissä yksiköissä, jotka määrittyvät toiminnasta vastaavien aikuisten ja hoidossa olevien lasten lukumäärien mukaan. Yhden kasvattajan yksikössä voisi olla hoidossa neljä kokoaikaista ja yksi osa-aikainen lapsi ja kasvattajalla perhepäivähoitajalta edellytetty pätevyys. Kahden hoitajan yksikössä kahdeksan kokoaikaista lasta ja kaksi osa-aikaista ja kasvattajilla perhepäivähoitajalta edellytetty pätevyys. Kolmen tai sitä useamman kasvattajan yksikössä lapsiryhmä noudattaisi nykyisin päiväkodille määriteltyä ryhmää ikärakenteen mukaan määrittyvine suhdelukuineen ja henkilöstö vastaavasti päiväkodin henkilöstölle asetettuja koulutusvaatimuksia.

6 Lähteet ja taustamateriaalit

Alila, K. & Parrila, S. 2006. Perhepäivähoitohenkilöstön osaamisen haasteet – valtakunnallisen osaamiskartoituksen tuloksia. Julkaisematon käsikirjoitus.

Asetus lasten päivähoidosta 239/1973, 490/1990, 896/1992.

Hallitusohjelma 17.4.2003.

Heinämäki, L. 2002. Kotiäidistä kasvattajaksi – perhepäivähoitajan ammatin ja koulutuksen rakentaminen Suomessa 1970-luvulta vuoteen 2000. Kunta-alan ammattiliitto KTV. Työelämän kehittämisosaston selvityksiä B3/ 2002.

Heinämäki 2005. Varhaista tukea lapselle - työvälineenä kehittämisvalikko. Stakes, oppaita 58.

Heinämäki, L: 2006 Perhepäivähoidon dialoginen suunnittelumalli. Teoksessa S. Parrila. (toim) Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 17. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.

Karlsson, M. 2006. Esitelmä Perhepäivähoidon toteuttaminen Euroopassa. Perhepäivähoitotyön paikka yhteiskunnassa. Pidetty Jyväskylän ammattikorkeakoulun seminaaripäivässä Kansainvälinen perhepäivähoito 4.4.2006. Julkaisematon.

Kunnalliset perhepäivähoitajat (1999). Kunnallinen työmarkkinalaitos ja Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuntien eläkevakuutus, perhepäivähoitajien eläköitymistilasto.

Lasten päivähoidon tilannekatsaus. 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 16:2006.

Lasten päivähoidon tilannekatsaus. Tammikuu 2001 (2002). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 14:2002,. Helsinki.

Laki lasten päivähoidosta 36/1973.

Metsomäki, M. 2006. Suu on syömistä varten. Lasten ja aikuisten kohtaamisia ryhmäperhepäiväkodin ruokailutilanteissa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 291.

Opetushallitus 2006: Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon perusteet.

Parrila, S. 2002. Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämiseen. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis E 59.

Parrila, S. 2004. PERHO–perhepäivähoidon ohjauksen kehittäminen. Hankesuunnitelma 1.3.2004 - 31.12.2006. Merikosken kuntoutus– ja tutkimuskeskus.

Parrila, S. (toim.) 2005. Villistä valvottuun, valvotusta ohjattuun. Perhepäivähoidon ohjauksen historia ja nykytilan haasteet. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:4. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.

Parrila, S. (toim.) 2006a, Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:17. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.

Parrila, S. 2006b. Alueellistaminen päivähoidon esimiestyön muutoksena – mistä mihin ollaan menossa ja millä edellytyksin. Teoksessa: S. Parrila (toim.) Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:17. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.

Parrila,S. 2006c. Pedagoginen ohjaus kasvattajien välisenä vuorovaikutuksena. Julkaisematon käsikirjoitus.

Perhepäivähoidon nykytila ja kehittämistarpeet. Kuntakeskustelujen koontiraportti. Perhepäivähoidon kehittämisjaoston kokoaman aineiston raportti.

Perhepäivähoidon tutkimus- ja kehittämistoiminta. Perhepäivähoidon kehittämisjaoston kokoaman koontitaulukko.

Päivähoitopaikkojen tilat ja turvallisuus. Helsingin ja Oulunsalon päivähoitohenkilökunnalle sekä lasten vanhemmille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen tulokset. Toim. Airi Palosaari ja Olli Saarsalmi. Sosiaali- ja terveysministeriö, selvityksiä 10:2006.

Päivähoidon hallinto kunnissa. Suomen Kuntaliitto ja Stakes. luettavissa www.kunnat.net ja www.stakes.fi

Sosiaalialan kehittämishanke 2003. Sosiaali- ja terveysministeriö. www.sosiaalihanke.fi.

Sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelma STM monisteita 2003:20.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004 - 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2004.

Sosiaali -ja terveysministeriö 1996. Vanhusten perhepäivähoito: yksilöllistä ja joustavaa huolenpitoa. STM selvityksiä 1996, 3.

Suomen Kuntaliitto, yleiskirje 2005. Suomen Kuntaliiton suositus kunnallisen perhepäivähoidon kustannuskorvauksista vuonna 2006.

Väisänen, T. 2006. Aamusta iltaan ja yötä myöten. Lapsen arki vuorohoidossa. Teoksessa S. Parrila (toim.) Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 17. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.

Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2002:9. Helsinki: Edita Prima Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003 / 2005. Stakes. Oppaita 56.

Perhepäivähoidon kehittämisjaostolle toimitetut kannanotot:

Perhepäivähoidon kehittämis- ja koulutusideat (koonti). Maija Jääskeläinen/ Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysosasto, Perhepäivähoidon teemapäivät 4. - 5.4.2006

Perhepäivähoitajien nykytilanne huolestuttaa. Arja Saarinen/ Perhepäivähoitajat Alajärveltä.

Tulevaisuuden haasteet. Maija Jääskeläinen / Pelastetaan perhepäivähoito -hanke, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Anna-Maija Haliseva-Lahtinen
Minna Pirttijärvi 19.12.2006

Eriävä mielipide varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan perhepäivähoidon kehittämisen alajaoston raporttiin

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan perhepäivähoidon kehittämisen alajaoston jäseninä esitämme eriävän mielipiteen jaoston ehdotukseen hallinnollisesti rajata perhepäivähoito koskemaan enintään kahden hoitajan ryhmiä, joissa voidaan hoitaa kahdeksaa kokopäivähoitoa ja kahta osapäivähoitoa tarvitsevaa lasta. Kolmen tai sitä useamman kasvattajan yksikkö noudattaisi ryhmäkoon ja henkilöstön koulutusvaatimusten osalta nykyisiä päiväkodin säännöksiä.

Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) 8 § 3 momentin mukaan voi erityisistä syistä ja huomioon ottaen paikalliset olosuhteet kolme perhepäivähoitajaa hoitaa samanaikaisesti enintään kahtatoista lasta. Tällöin yhdellä hoitajalla tulee olla sosiaalihuollon kelpoisuuslainsäädännön edellyttämä kelpoisuus. Jaoston esitys toteutuessaan merkitsisi, että ne ryhmäperhepäiväkodit, joissa kolme hoitajaa hoitaa kahtatoista lasta, tulee lopettaa tai muuttaa päiväkodeiksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön, Stakesin, opetusministeriön, opetushallituksen ja Suomen Kuntaliiton syksyllä 2005 tekemän selvityksen mukaan kolmen hoitajan ryhmäperhepäiväkotien osuus oli puolet kaikista ryhmäperhepäiväkodeista. Asetuksen edellyttämänä erityisenä syynä kolmen hoitajan ryhmäperhepäiväkodin perustamiselle kunnat mainitsivat tavallisimmin vuorohoidon järjestämisen. Toinen yleinen syy oli nopeasti lisääntyvä hoidon tarve ja kotona työskentelevien perhepäivähoitajien vaikea saatavuus. Ryhmäperhepäiväkoteja pidettiinkin joissakin kunnissa tilapäisratkaisuina, koska kotonaan lapsia hoitavia perhepäivähoitajia ei ole saatavilla ja uusia päiväkoteja ei ole ehditty perustaa. Lisäksi kunnat pitivät tällaisia yksiköitä toimivina perhepäivähoidon varahoitopaikkoina. Ryhmäperhepäiväkoti toimi 66 prosentissa vastanneista kunnista perhepäivähoidon varahoitopaikkana.

Kyselyyn osallistuneista kunnista joka kymmenennessä ei ollut päiväkotia. Nämä kunnat olivat pääsääntöisesti pieniä kuntia ja niissä päivähoidon tarve tyydytetään järjestämällä perhepäivähoitoa. Peräti 80 % kaikista ryhmäperhepäiväkodeista on pienissä ja keskisuurissa kunnissa.

Keskimäärin seitsemän prosenttia kunnan järjestämässä päivähoidossa olevista lapsista oli kyselyn mukaan hoidossa iltaisin, öisin tai viikonloppuisin.

Vuorohoidossa olevien lasten osuus oli suurempi pienissä ja keskisuurissa kunnissa kuin suurissa kunnissa.

Perhepäivähoidon yksikkö oli hoitopaikkana noin kolmasosalla vuorohoidon piirissä olevista lapsista. Pienissä kunnissa 75 prosenttia vuorohoidosta järjestetään perhepäiväkodeissa, keskisuurissa vajaa 29 prosenttia ja suurissa kunnissa kuusi prosenttia. Suurin osa vuorohoidossa olevista lapsista oli hoidossa sekä iltaisin, öisin että viikonloppuisin. Yleisin vuorohoidon ajankohta oli ilta (klo 18.00–22.00). Kuntien arvion mukaan hoidon tarve epätavanomaisina aikoina, varsinkin iltahoidon tarve, tulee edelleen lisääntymään. Pitkät aukioloajat eivät ole mahdollisia kahden hoitajan ryhmäperhepäiväkodissa.

Yllä mainitusta laajasta päivähoitoselvityksestä ei löydy perheen, lapsen tai hoidon edullisuuden näkökulmasta tukea työryhmän esittämälle päivähoidon hallinnolliselle rajaukselle.

Vanhemmat toivovat yleensä lapsiensa hoitopaikaksi lähellä kotia olevaa pientä yksikköä. Ryhmäperhepäivähoito on pienen ryhmänsä takia useimmiten kalliimpi päivähoitomuoto kuin päiväkoti. Kustannuksista riippumatta kunnat pyrkivät kuitenkin vastaamaan perheiden tarpeisiin ja toiveisiin mahdollisimman hyvin. Ryhmäperhepäivähoitoa järjestämällä kunnat pystyvät tarjoamaan perheille päivähoitoa, myös vuorohoitoa, kohtuullisen matkan päästä kotoa.

Päivähoitolain 11 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyy.

Jos työryhmän ehdotuksen mukaisesti poistetaan oikeus perustaa ryhmäperhepäiväkoteja, joissa kolme hoitajaa hoitaa yhdessä kahtatoista lasta, vaarannetaan subjektiivisen päivähoito-oikeuden toteutuminen varsinkin pienissä kunnissa ja huononnetaan kuntien mahdollisuutta vastata perheiden tarpeisiin ja toiveisiin. Päivähoidon hakuajat tulevat pitenemään ja päivähoitopaikan saaminen viivästyy varsinkin muuttovaltaisissa kunnissa. Ryhmäperhepäivähoitoon saadaan perhepäivähoitajia, vaikka uusia kotona lapsia hoitavia perhepäivähoitajia on erittäin vaikea rekrytoida.

Kunnat eivät tällöin myöskään pysty vastaamaan vuorohoidon tarpeisiin. Hoitoa ei pystytä järjestämään läheltä kotia vaan matkat päivähoitoon tulevat pitenemään.

Myös perhepäivähoidon varahoitojärjestelyt tulevat vaikeutumaan kohtuuttomasti myös suurissa kunnissa, sillä 2/3 kunnista on järjestänyt perhepäivähoidon varahoidon ryhmäperhepäiväkodeissa, mikä on myös vanhempien toivoma ratkaisu. Kotonaan lapsia hoitavilla perhepäivähoitajilla ei useinkaan ole vapaita paikkoja, joihin varahoitolapsia voitaisiin sijoittaa. Varahoidon järjestäminen ryhmäperhepäivähoidossa mahdollistaa sen, että lapsi voi olla myös varahoidossa ollessaan pienessä ryhmässä.

Ajatus siitä, että päivähoitoa järjestetään erityyppisissä yksiköissä eri muotojen yksityiskohtaisen määrittelyn sijaan, on hyvä, mutta perhepäivähoidon rajaaminen enintään kahden hoitajan yksiköihin ei ole perusteltua. Mielestämme voimassa oleva päivähoidon lainsäädäntö määrittelee perhepäivähoidon järjestämisvaihtoehdot tarkoituksenmukaisella tavalla. Valtakunnallisella ohjauksella ja valvonnalla pystytään poistamaan ryhmäperhepäivähoidossa mahdollisesti esiintyviä ongelmia.

Kannatamme perhepäivähoidon kehittämisjaoston ehdotusta, jonka mukaan sosiaali- ja terveysministeriö laatii valtakunnallisen erillisselvityksen ryhmäperhepäivähoidon toimivuudesta ja muodoista sekä pedagogisesta sisällöstä. Mahdolliset muutokset perhepäivähoidon rakenteisiin tulisikin tehdä vasta sen jälkeen, kun on selvitetty ryhmäperhepäivähoidon toimivuus ja siinä mahdollisesti esiintyvät ongelmat.

Anna-Maija Haliseva–Lahtinen
Erityisasiantuntija,
Suomen Kuntaliitto

Minna Pirttijärvi
Sopimustoimitsija
JHL

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN SELVITYKSIÄ
SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIETS RAPPORTER
REPORTS OF THE MINISTRY OF SOCIAL AFFAIRS AND HEALTH **ISSN 1236-2115**

2007: 1 M. Fogelholm, O. Paronen, M. Miettinen. Liikunta – hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveysliikunnan tila ja kehittyminen 2006.
ISBN 978-952-00-2232-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2233-4 (PDF)

2 Jussi Huttunen. Lääkkeiden kustannusvastuun ongelmat ja ehdotuksia ongelmien ratkaisemiseksi. Selvityshenkilöraportti.
ISBN 978-952-00-2237-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2238-9 (PDF)

3 Salme Kallinen-Kräkin, Tero Meltti. Sosiaalipalvelut toimiviksi. Sosiaalialan kehittämishankkeen arviointikierroksen raportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2245-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2246-4 (PDF)

4 Simo Salminen, Riikka Ruotsala, Jarmo Vorne, Jorma Saari. Työturvallisuuslain toimeenpano työpaikoilla Selvitys uudistetun työturvallisuuslain vaikutuksista työpaikkojen turvallisuus-toimintaan.
ISBN 978-952-00-2247-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2248-8 (PDF)

5 Perhepäivähoidon kehittämisen suuntia.
ISBN 978-952-00-2255-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2139-9 (PDF)